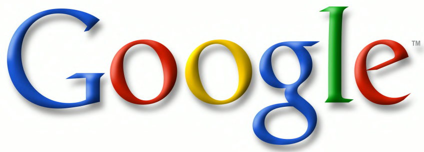

KR. NYROP

KULTURHISTORISKE SKITSER

I

KYSSET

KYSSET
OG DETS HISTORIE

AF

KRISTOFFER NYROP

ANDEN UDGAVE

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET
ERNST BOJESEN
1897

Je célèbre des jeux paisibles,
Qu'en vain on semble mépriser.
Les vrais biens des âmes sensibles.
Les doux mystères du baiser.

(DORAT.)

THIELES BOGTRYKKERI

INDHOLD

FORORD

Wenn ich nur selber wüsste,
Was mir in die Seele zischt!
Die Worte und die Küsse
Sind wunderbar vermischt.

(Heine.)

KYSSETS magt over mennesket har Dante besunget i femte sang af »Helvede«. Da han på sin vandring i underverdenen kommer til det sted, hvor de opholder sig, der syndede af kærlighed, ser han to, »som så let for vinden synes svæve«. Det er Francesca da Rimini og hendes svoger Paolo. Han spørger Francesca:

Hvorved lod Amor og hvordan dig bindes,
At du de sagte længsler fik at vide?

Og hun svarer:

En dag vi sad og læste til vor gammen
Om Lancelot, hvordan ham Amor binder,
Vi aned intet, ene sad vi sammen.
Tit gjorde bogen blege vore kinder,
Og vore øjne mødtes mange gange;
Men ét sted er der, som os overvinder;

Vi læste om, hvordan hin elskovsfange
Til smilet kærlig med et kys sig trænger;
Da kyssed han min mund, skælvende, bange,
Ved hvem til evig tid mit hjærte hænger.
Os fristed digteren til elskovsbrøde,
Og hele den dag læste vi ej længer.

Når jeg indleder min studie over kyssets historie med disse berømte terziner, er det, fordi jeg har anset det for min pligt strax og eftertrykkeligt at minde om, hvor farligt det kan være blot at læse om kys. Og jeg mener, at når jeg har gjort dette, kan jeg have min samvittighed ganske fri; jeg har advaret læseren mod at gå videre, og — *homme averti en vaut deux.*

I

HVAD ER ET KYS?

Er måske kysset en gud? Det ved du ej? Barbar

(PLAUTUS.)

DET kunde synes temmelig ørkesløst at begynde med en undersøgelse af, hvad et kys er — det ved jo ethvert barn. Kys modtager os ved vor indtrædelse i verden, og de følger os hele livet igennem; som Hölty synger:

Küsse geben, Küsse rauben
Ist der Welt Beschäftigung.

Alligevel er spørgsmålet ikke så ganske overflødigt. Det forekommer mig endogså at frembyde adskillig interesse, idet det nemlig ikke er så helt lige til at definere, hvad et kys er.

Henvender vi os til digterne, afvises vi hyppigt med den bemærkning, at et kys blot skal føles, og at man aldeles ikke skal spekulere over, hvad det er:

Hvad disse håndtryk, disse blik betyde?
Hvad favntag egentlig og kys vil sige?
Det kan alene vore hjærter, pige,
Du lille nar, hvor kan det hjærnen bryde?

Således siger f. ex. Aarestrup; dog tilføjer han en slags forklaring:

Men når jeg ser dig mine kys forbyde
Og for mit øje, min omfavning vige,
Så må jeg gribe til det kedelige
Og lade fra min læbe visdom flyde.

Vid da: endel kan stemmen tolke fyndigt
Og med poetisk kraft fra hjærtet vælte,
Men noget dog, det sødeste, slet ikke.

Og derfor læber, arme, barm og blikke,
Hvad skal jeg kalde det? de sammensmælte
Til et slags tungemål, så stumt som yndigt.

Hermed er vi ikke komne spørgsmålets besvarelse nærmere.

Andre digtere giver os en i svævende poetiske udtryk holdt billedlig omskrivning, der gærne refererer sig til de følelser, kysset kan være udtrykket for, uden at søge at bestemme dets fysiologi. Paul Verlaine definerer således et kys, som »det ildfulde akkompagnement på tændernes klaviatur til de søde sange, som kærligheden synger i de brændende hjærter.«

Baiser! rose trémière au jardin des caresses!
Vif accompagnement sur le clavier des dents
Des doux refrains qu'Amour chante en les cœurs ardents
Avec sa voix d'archange aux langueurs charmeresses!

Denne definition, der forekommer mig ligeså original som smuk og træffende, gælder imidlertid udelukkende elskovskysset, — men kysset kan jo være udtryk for mange andre følelser, — og den oplyser sågodtsom intet om den ydre side af kyssets væsen. Lad os derfor forlade digterne og gå til filologerne.

I Videnskabernes Selskabs Ordbog forklares et kys som »et tryk med munden på et legeme«. Som enhver strax ser, er denne forklaring ret uheldig; vi kan næsten kun bruge en eneste af de anførte bestemmelser, næmlig munden. Ti det er jo aldeles utvivlsomt, at til et kys hører der først og fremmest en mund. *Einen Kuss an sich, ohne Mund, kann man nicht geben*, siger Tyskerne, og betegnende er det også, at på finsk hedder at kysse: *antaa suuta*, ɔ: give mund.

Hvorledes frembringer nu munden et kys?

Kysset frembringes ved en art sugende muskel-

bevægelse af læberne, der ledsages af en svagere eller stærkere lyd. Rent fonetisk kan således kysset bestemmes som en inspiratorisk bilabiallyd. De engelske fonetikere kalder den *lip-click*, ɔ: læbesmækkelyd.

Imidlertid er denne muskelbevægelse i og for sig ikke tilstrækkelig til at frembringe et kys — den bruges jo f. ex. af kuskene her og i enkelte andre lande for at få deres heste til at løbe; et kys bliver den først, når den anvendes som udtryk for en følelse, og når læberne samtidigt trykkes imod eller blot berører et levende væsen eller en ting.

Den lyd, som ledsager kysset, er bleven omhyggelig undersøgt af den østrigske videnskabsmand W. von Kempelen i hans mærkelige bog *Mechanismus der menschlichen Sprache* (Wien 1791). Han skælner — efter lyden — mellem tre slags kys; først gennemgår han det egentlige kys, som han betegner som et »freundschaftlich hellklatschender Herzenskuss«; derefter bestemmer han de mere diskrete, i lydlig henseende svagere kys, og endelig taler han foragteligt om en tredje art, der karakteriseres som en »ekelhafter Schmatz«.

Også mange andre forfattere har, om end på en mindre videnskabelig måde, søgt at bestemme og anskueliggøre kyssets lyd. Johannes Jørgensen siger meget fint i *Stemninger*, at »bølgernes slikken om strandens stene er som lyd af lange kys«.

I almindelighed er det dog et udelukkende humoristisk eller satirisk synspunkt, der gøres gældende. I *Forførerens dagbog* taler Johannes om de forlovede par, der forsamlede sig *en masse* i hans onkels hus: »I et væk, den ganske aften durch, hører man en lyd, som om en gik omkring med en fluesmække — det er de elskendes kys«. En endnu mere drastisk sammenligning træffer man i en tysk talemåde: »*Der Kuss klang als wenn eine Kuh ihren Hinterhuf aus einem Sumpf herauszieht*«. Dette billede, der jo også er benyttet af Mark Twain, er ligeså malende som let forståeligt; derimod står jeg noget rådvild overfor en gammel dansk talemåde, der findes i Ole Lades *Fraser*: »Han kyssede hende, så det smak, som når man slår horn af kullede køer«. En anden gammel forfatter taler om at kysse, »så det smækker efter, som man drager hornet af en ugle«!

De følelser, som denne mere eller mindre smældende læbelyd kan være udtryk for, er mange forskellige: glødende elskov og valent venskab, jublende glæde og dyb sorg, osv.; følgen heraf bliver, at der må findes mange forskellige slags kys.

De gamle strenge rabbinere anerkendte kun tre slags: mødekys, afskedskys og ærefrygtskys. Romerne havde også tre slags, men deres inddeling var væsentlig forskellig fra rabbinernes; de skelnede mellem *oscula*[1], vennekys, *basia*, kærlighedskys og *suavia*, elskovskys; men heller ikke denne inddeling er udtømmende; kyssene bruges og brugtes i virkeligheden som udtryk for mange andre følelser end de nævnte.

Når kyssene i denne bog inddeles i fem grupper: elskovskys, kærlighedskys, fredskys, ærbødighedskys og venskabskys, er det væsentligt af forskellige praktiske hensyn; i virkeligheden slår disse kunstigt opstillede grupper, der tilmed stadigt glider over i hinanden, slet ikke til.

[1] Af *osculum* afledes ordene oskulologi, læren om kys, og oskulologisk, hvad der vedrører kys. Man bør dog måske foretrække de helt græske dannelser filematologi og filematologisk.

En moderne fransk forfatter opramser ikke mindre end tyve slags kys, men i tyske ordbøger finder jeg over tredive forskellige benævnelser: *Abschiedskuss, Brautkuss, Bruderkuss, Dankkuss, Doppelkuss, Ehrenkuss, Erwiderungskuss, Feuerkuss, Flammenkuss, Frauenkuss, Freundschaftskuss, Friedenskuss, Gegenkuss, Geisterkuss, Handkuss, Honigkuss, Inbrunstkuss, Judaskuss, Lehenskuss, Liebeskuss, Mädchenkuss, Minnekuss, Morgenkuss, Mutterkuss, Nebenkuss, Pantoffelkuss, Segenskuss, Söhnungskuss, Unschuldskuss, Vermählungskuss, Versöhnungskuss, Wechselkuss, Weihekuss, Zucherkuss* osv. osv.; ja selve verbet at kysse varieres på mange forskellige måder, man kan i Tyskland både *anküssen, aufküssen, ausküssen, beküssen, durchküssen, emporküssen, entküssen, erküssen, fortküssen, herküssen, nachküssen, verküssen, vorbeiküssen, wegküssen, widerküssen, zerküssen, zuküssen* og *zurüchküssen.*

Man må lade Tyskerne, at de er grundige folk og yderst metodiske og udtømmende i deres betegnelser; kan man tænke sig et fortræffeligere ord end *nachküssen*, der forklares ved *versaümte Küsse nachhohlen* eller *nachträglich küssen?* På den anden

side tager de ganske vist lidt tungt på sagerne; et verbum som *auskiissen,* der f. ex. anvendes i et omkvæd: *Trink aus! Küss aus!* synes mig at smage ret betænkeligt af øl.

Vi har nu set, hvad et kys er, men inden vi går over til at undersøge de forskellige arter af kys, deres kulturhistoriske betydning og deres behandling i poesien, har vi endnu enkelte almindelige spørgsmål at afgøre vedrørende kyssets væsen og ejendommelighed.

Først må vi undersøge kysset i gustativ henseende. Jeg holder mig her udelukkende til, hvad Kierkegaard kalder de »fuldstændige kys«, d. v. s. kys mellem mand og kvinde; kys mellem mænd, siger han, er smagløse.

Küssen, wo smekt dat? see de Maid. Ja det kommer naturligvis ganske an på omstændighederne, og erfaringen er her en læremester, der trodser enhver teori; men enkelte hovedtræk kan dog antydes.

Da Lars Iversen i Schandorphs *Skovfogedbørnene* har kysset Mette Splyd, tørrer han sig om munden og siger, da han vel er kommen udenfor døren: »Det

var overgemt kødmad«. Da den gamle minnesanger, kong Wenceslaus af Bøhmen havde kysset sin hjertenskær, kvad han: »Som en rose, der åbner sit bæger, når den drikker den søde dug, rakte hun mig sine søde, røde læber«.

Recht als ein rôse diu sich ûz ir klôsen lât,
Swenn si des süezen touwes gert,
Sus bôt si mir ir zuckersüezen rôten munt.

Som man af disse to exempler ser, er der meget stor forskel på kys i gustativ henseende; af nærliggende grunde vil jeg dog ganske af mine undersøgelser udelade den ved Mette Splyd repræsenterede varietet.

Den hyppigst anvendte og samtidigt vistnok mest rammende betegnelse om kys er, at de er søde. I de franske pastoraler beder hyrden gærne om et *doux baiser*, og mange digtere har, som kong Wenceslaus, sunget om den elskedes sukkermund; på renaissancetiden bruges hyppigt udtryk som *bouche sucrine* eller *bouche pleine de sucre et d'ambre gris.*

Vi finder det yderligere bekræftet i to latinske epigrammer. Det ene spørger: Hvad er sødere end

mjød? Og svaret lyder: Himlens dug. — Og sødere end dug? Honning fra Hybla. — Og sødere end honning? Nektar. — Og sødere end nektar? Et kys!

Quid mulso præstat? Ros cœli. Rore quid? Hyblæ
Mel. Melle hoc? Nectar. Nectare? Svaviolum.

Det andet epigram bevæger sig gennem en lignende række sammenligninger og kommer til det samme resultat:

Saccharo quid superat? Libum. Quid libo? Favorum
Gustus. At hunc gustum? Basia roscidula.

Kys er søde som kvindens lette ånde, der dufter, som det hedder i en rumænsk folkevise, af »fin ung vin«, eller, som franske digtere siger, af tusinde blomster:

Bouche riante, plaisante bouche
Qui baise devant qu'on la touche,
Douce au baiser rendant suave haleine
Comme l'odeur de fraîche marjolaine.

Kvindens ånde, der beruser manden, er som det æteriske udtryk for hele hendes væsen. I skildringen af den unge Blancheflor står der, at hendes ånde er

så blid og kvægende, at den, der fornemmer den, ikke mærker nogen smærte og ikke behøver at tage næring til sig en hel uge:

De sa bouche ist si douce haleine,
Vivre en peut-on une semaine;
Qui au lundi le sentiroit
En la semaine mal n'avroit.

Iøvrigt afhænger kyssets smag af kvindens mund. Lad os derfor også undersøge, hvorledes en kvindes mund rettelig bør være for at kunne gøre fyldest i filematologisk øjemed.

Når de franske digtere i middelalderen skildrer en skøn, attråværdig kvinde, siger de om hendes mund, at den skal være skøn og god at kysse, *bien faite et douce pour baisier.* Trubadurene berømmer ligeledes i deres kærlighedsdigte den mund, der er *ben faita ad obs de baisar.*

Forlanger man mere detaljerede oplysninger, er de lette at give.

Læberne skal først og fremmest være forførende bløde; dertil røde som koral:

Los labios de la su boca
Como un fino coral,

eller røde som roser:

La bocca piccioletta e colorita,
Vermiglia come rosa di giardino,
Piagente ed amorosa per baciare.

Dette sidste billede er et af de aller hyppigst anvendte. Den elskedes mund lignes ved en rose. Den har rosens farve og rosens duft

Hæc dulcis in amore
Est et plena decore.
Rosa rubet rubore,
Et lilium convallium
Tota vincit odore,

sang de farende svende i middelalderen, de lystige goliarder, og de priste den lykkelig, der skulde kysse en sådan kvindes mund:

Felix est qui osculis mellifluis
Ipsius potitur.

Og de tilføjede, at på enhver ung piges læber sidder kysset som en rose, der blot længes efter at blive plukket:

Sedit in ore
Rosa cum pudore.

De gamle tyske minnesangere bruger det poetiske udtryk *Küssblümlein*, og en nederlandsk digter synger: »Min elskede er min sommer, min elskede er min glæde, alle roser blomstrer, hver gang hun giver mig et kys«.

Mijn liefken is mijn somer,
Mijn liefken is mijn lust,
En al de rosen bloejen
So dicmael si mi cust.

Dog er alt dette jo kun poesi, matte billeder, der kun dårligt giver noget begreb om virkeligheden. Hvor har ikke Thomas Moore ret, når han udbryder:

Men varm som din mund er roserne ikke
Ej duggen så sød som de kys vi vil drikke.

Vender vi os nu til den anden side af sagen, hvad kvinden forlanger af en mands kys, bliver spørgsmålet noget vanskeligere at behandle, da så overmåde få kvinder har besunget kysset, hvad der i og for sig er ret naturligt.

Runeberg, der selv så ofte har kvædet kyssets pris uden dog at blive klog på dets væsen:

För min del, jag ej hittat på,
Hvad godt i kyssen finnas må;
Men jag vill dö, om jag en stund
Skall stängas från din purpurmund,

spørger sin elskede:

Nu goda flicka, svara mig,
Hvad sällhet kyssen skänker dig?

Men hun bliver ham svaret skyldig:

Jag frågar nu, jag frågte nyss,
Och får till svar blott kyss på kyss.

Af den sidste linje synes det iøvrigt med sikkerhed at fremgå, at situationen ikke har tilladt den rolige og nøgterne iagttagelse, som er den nødvendige betingelse for en pålidelig besvarelse.

Jeg nødes derfor til selv at forsøge på at besvare spørgsmålet; men jeg anerkender beredvillig, at jeg mangler den væsentligste betingelse for at gøre det tilfredsstillende. Tillige er det litterære materiale, jeg råder over, højst ufuldstændigt, og jeg kan derfor ikke tillægge min fremstilling af sagen nogen almen gyldighed.

Der synes for det første at være noget om, at kvinden helst lider en mand med skæg; ialfald synger en haiduk i en rumænsk vise: »Jeg er endnu altfor ung til at gifte mig. Mit skæg er heller endnu ikke voxet frem; hvilken gift kone vil derfor bryde sig om at kysse mig«.

Că sîmt voinic neînsorat;
Nici mustete nu m'a dat:
Cum sîmt bun de sărutat
La neveste cu bărbat?

Skal man dømme efter den rolle, haidukkerne spiller i Rumænernes og Serbernes folkepoesi, må de være meget forfarne i alt, hvad der vedrører kvinder og kærlighed, så vidnesbyrdet er vel pålideligt nok.

Iøvrigt genfinder vi den samme smag hos kvinderne i Nordeuropa. I Tyskland hedder det ligefrem, at der ikke er noget ved et kys uden skæg: *Ein Kuss ohne Bart ist eine Vesper ohne Magnificat,* eller endnu mere drastisk: *Ein Kuss ohne Bart ist ein Ei ohne Salz.* Til denne anskuelse hælder også pigerne i Holland: *Een kussje zonder baard, een eitje zonder*

zout (æg uden salt), og de har meningsfæller på de frisiske øer: *An Kleeb sanner Biard as äs en Brei sanner Salt* (grød uden salt).

Endelig har også de jyske piger ganske den samme opfattelse af sagerne; ja de er ovenikøbet endnu mere, jeg ved ikke, om man kan sige raffinerede i deres fordringer; et kys skal ikke blot kradse, det skal også smage af noget, det skal både være kraftigt og saftigt. *At kysse en karl uden skrå og skæg er som at kysse en leret væg,* siger de, der udtrykker sig finest; men der er andre, der ikke tager det så nøje med hvad ord de bruger, og de siger ligefrem: *Å kys jen, dæ hveken røger elle skrår, de æ som mæ ku kys æ spæ kal i r....* Dog må man på den anden side ikke være for våd om munden, det kan de ikke lide; så hedder det hånende: *Han er god at kysse for tørst,* eller som de tyske piger siger: *Einen Kuss mit Sauce bekommen.*

Det synes heraf at fremgå, at kvinden ikke er så enkel i sin smag som manden; kysset i og for sig er ikke tilstrækkeligt, der kræves yderligere et eller andet extra krydderi, som — det skal dog siges til

ære for kvindens smag — ikke altid behøver at være skrå og tobak. I en fransk folkevise fortæller elskeren, at han har smurt sig om munden med fint smør for at smage bedre:

J'avais toujou dans ma pochette
Du bon bieur' frais
O qué je me gressais la goule,
Quand j' l'embrassais.

Jeg har alt i forordet berørt, hvor farligt det kan være blot at læse om kys; men også udenfor litteraturen er kys noget, man må omgås med den største varsomhed. Hør blot hvad Sokrates en dag sagde til Xenofon: Kritobul er det dumdristigste og ubetænksomste menneske i verden, han er mere forvoven, end om han vilde danse på nøgne sværdspidser eller kaste sig i ilden, han har dristet sig til at kysse et smukt ansigt. — Men, spurgte Xenofon, er dette da så stor en forvovenhed? Vel er jeg ingen vovehals, men jeg tror dog, at jeg turde udsætte mig for den samme fare. — Ulykkelige, svarede Sokrates, du tænker

ikke på, hvorledes det vilde gå dig. Hvis du kyssede et smukt ansigt, vilde du ikke i samme øjeblik miste din frihed og blive slave? Måtte du ikke bruge mange penge til skadelige forlystelser, og vilde du ikke gøre mange ting, som du vilde foragte, hvis din forstand ikke var formørket? — Fri os, Herkules, det er dog en skrækkelig virkning, du siger, det blotte kys kan have. — Og forundrer du dig derover, Xenofon? Du kender jo disse små edderkopper, der ikke engang er halvt så store som en obol, og dog kan de, blot ved at berøre et menneskes mund, forårsage ham de største smærter, ja endogså forrykke hans forstand. — Men, ved Jupiter, dette er dog en ganske anden sag, ti edderkopperne forgifter såret, i det samme de stikker. — Ak, enfoldige, ved du da ikke, at elskovskys er forgiftede, selv om du ikke ser giften? Ved du da ikke, at den man kalder skøn, er et vildt dyr, langt farligere end skorpioner; ti disse forgifter os kun, når de berører os, men skønheden rammer os uden at røre os og udsender i lang afstand en gift så farlig, at man mister forstanden; derfor råder jeg dig, Xenofon, løb alt hvad du kan,

så snart du ser en skønhed, og, hvad dig angår Kritobul, mener jeg, at du gør bedst i at rejse bort et helt år; det er den mindste tid, der behøves for at læge dit sår.

Man vil måske finde, at Sokrates' frygt for kys er noget overdreven; hans opfattelse skyldes muligvis en ikke blid påvirkning fra Xantippe. I ethvert tilfælde ser vi jo dog i vore dage adskilligt roligere på sagen. Dog bør man vel vogte sig for den letsindige anskuelse, der har fået udtryk i så mange moderne ordsprog, og som går ud på, at et kys hverken gør fra eller til. Italienerne siger ligefrem, at »en kysset mund er lige god for det« (*bocca baciata non perde ventura*), og en moderne fransk forfatter går endogså så vidt, at han sammenligner kys med de i almindelighed ganske fareløse kugler, der vexles i moderne dueller: *Bah! Deux baisers qu'est-ce que cela? On les échange comme des balles sans résultat, et l'honneur reste satisfait.*

Denne letsindige opfattelse må man iøvrigt ikke tro er ejendommelig for de romanske nationer; den findes også her i norden.

I Norge synger man:

Jens Johannesen den gjæve guten,
Han kyssed' jomfrua midt på truten,
Han kys'te a' engang, han kys'te a' to,
Men lel var jomfrua lige go'!
Men lel var jomfrua lige go'!

Som man ser, den sidste linje gentages endogså ligesom for ret at indprænte visens moral.

På Als siger man: *Et kys er et stow* (støvgran), *den der it vil ha et, ka vask et ow.* Allerede hos Peder Syv læses: *Et kys kan afviskes,* men han tilføjer alvorligt og advarende: »Dog hvo der lader kys, lader og mere til; og hvo, som haver adgang til kys, haver og til mere.« Også Tyskerne siger: *Kuss kann man zwar abwischen, aber das Feuer im Herzen nicht leschen.*

Der er vel således næppe nogen tvivl om, at kys er eller i alt fald kan være særdeles farlige, langt farligere end f. ex. dynamit og skydebomuld. For det første går almindelige mennesker ikke rundt med sådanne sprængstoffer i lommen, hvorimod man altid har kys ved hånden, eller rettere ved munden. Og

for det andet er man åf med dynamiten, når den er exploderet; kys derimod, dem kan man i virkeligheden aldrig blive af med — — uden med det samme at få dem igen; ti de kys, man giver, dem tager man jo også, og dem man tager, dem giver man jo også — og ingen mister noget, tilføjer ordsproget. *Einen Kuss den man raubt giebt man wieder,* siger Tyskerne, og Spanierne har udtrykt den samme tanke i en nydelig lille *copla:* »Skænder din moder, fordi du har givet mig et kys? Så tag det tilbage igen du søde, og sig til hende, at hun skal tie stille.«

¿ Porque un beso me has dado
Riñe tu madre?
Toma, niña, tu beso;
Dile que calle.

Marot har behandlet det samme æmne i epigrammet *Le Baiser volé:*

Vous vous plaignez de mon audace
Qui ay pris de vous un baiser
Sans en requérir votre grâce.
Venez vers moi vous apaiser:
Je ne vous iray plus baiser

Sans votre congé, vu qu'ainsi
Il vous deult de ce baiser-ci,
Lequel, si bien l'ay osé prendre,
N'est pas perdu, je suis ici
En bon vouloir de vous le rendre.

En moderne fransk anekdote fortæller om en student, der tog sig den frihed at kysse en ung pige; hun blev imidlertid vred og kaldte ham for en uforskammet fyr, hvorpå han gav det tilsyneladende meget logiske svar: *Pour Dieu! Mademoiselle, ne vous fâchez pas; si ce baiser vous gêne, rendez-le-moi.* Langt fredeligere synes det at være gået til mellem to danske forlovede, der havde besluttet at slå op med hinanden. — Nu er det vel rigtigst, sagde han, at vi giver hinanden alle vore breve tilbage? — Det mener jeg også, svarede hun, men skal vi så ikke med det samme give hinanden alle vore kys tilbage? — Det gjorde de, og så blev de enige om at forny forlovelsen.

Denne lille anekdote viser os, at kys er noget, der vanskeligt går til spilde, og jeg håber, også for min bogs skyld, at alle vil finde, at det italienske ordsprog har ret, der siger: *Bacio dato non è mai perduto.*

II

ELSKOVSKYS

A long, long kiss, a kiss of youth, and love
And beauty, all concentrating like rays
Into one focus, kindled from above;
Such kisses as belong to early days,
Where heart, and soul, and sense, in concert move,
And the blood's lava, and the pulse a blaze,
Each kiss a heart-quake, — for a kiss's strength,
I think, it must be reckon'd by its length.

(Byron.)

»DA verden blev skabt, skabtes også kysset og den bitre kærlighed,« således begynder en kyprisk folkevise, og det er vel utvivlsomt, at hos alle de nationer, der overhovedet kender kysset, får det sin sublimeste anvendelse som udtryk for elskov.

I elskovens begejstring søger mund mund. Da Byrons don Juan en aften vandrer langs stranden med sin Haidie, ser de udover det mægtige, månebeskinnede hav, der ligger udbredt foran dem, og de lytter til bølgernes lette skvulpen og til vindens hvisken, men pludseligt:

Fra øje frem mod øje så de bryde
Et ildfuldt blink — og intet mer de så,
Men læbe i et kys mod læbe lå.

De taled ej; de ønsked blot at hænge
Med mund ved mund den frist, som var forundt,
Lig bien, når den sværmer med sin dronning,
Og ungt var hjærtet her og fuldt af honning.

Elskovskysset er det jublende bud om den evig unge kærligheds trang. Det er den ildfulde attrås brændende bøn; den fødes på de elskendes læber, og den stiger, som Charles Fuster har sagt, op imod himlens blå som et ømt sitrende takoffer:

Que tous les cœurs soient apaisés
Et toutes les lèvres ouvertes,
Qu'un frémissement de baisers
Monte au ciel bleu des plaines vertes!

Det forjættelsesfulde elskovskys skænker en berusende følelse af uendelig lykke, af mod og ungdom. Derfor overgår det også al anden jordisk fryd i herlighed — det siger i alt fald alle digtere, — og ingen har vel sagt det i værdigere og skønnere ord end Alfred de Musset i den berømte sonnet om Tizianello:

Beatrice Donato — så blidt et navn hun bær;
Og se, så guddomsskøn var en jordbåren kvinde,
Så strålende et bryst om en længsel så skær,
I sjæl som i legem ingen lyde at finde.

Titians søn og hun havde hinanden kær;
Han maled hendes billed til udødeligt minde;
Men kom fra den dag aldrig palet og pensel nær;
Han vilde ikke hædre nogen anden end hende.

O du, der går forbi, om elskovs lys du vandt,
Se på min elskerinde, før du dadler min færd,
Og sig om din måske er så dejlig og sjælden.

Hvor dog al jordisk ære og ry er røg og tant!
Ti vist er værket yndigt, men ej så meget værd,
Tro mig på mit ord, som et kys af modellen [1].

Altså selv det herligste kunstværk, selv den største berømmelse er intet mod et elskovskys af en elsket kvinde; det er, hvad livet har lært Musset, og det klinger som et halvt melankolsk suk gennem hans jubel over elskovens almagt.

Omsat i folkepoesiens naivere sprog træffer vi en tilsvarende hyldest af kysset som det herligste i verden i en tysk *Schnadahüpfel:*

Mein Schätzle ist hübsch,
Aber reich ist es nit;
Was nützt mir der Reichthum,
Das Geld küss ich nit.

Og alle trænger vi til kys, og alle søger vi dem; at kæmpe imod nytter ikke. Kyssets almagt kan ingen afryste; de bedste forsætter, de dyreste eder

[1] Oversat til denne bog af hr. Niels Møller.

hjælper intet. En nydelig lille serbisk folkevise handler om »den unge pige, der svor for hurtigt«:

Svor igår skøn pigelil:
Aldrig vil jeg blomster bære,
Aldrig vil jeg blomster bære;
Aldrig vin jeg drikke vil,
Aldrig ungersvend jeg kysser.

Svor igår den pigelil,
Alt idag fortrød hun eden:
Smykked jeg med blomster mig,
Skønnere jeg blev ved disse!
Drak jeg af den røde vin,
Gladere jeg blev tilvisse!
Kyssed jeg min hjærtenskær,
Fik mig livet dobbelt værd [1].

Først gennem kysset fornemmer man livet og lykken; det bringer livets lyse lykke. Runeberg siger, at englene jubler over det første kys, to elskende vexler:

På silfvermolnets kant satt aftonstjernan,
Från lundens skymning frågte henne tärnan:

[1] Denne og de fleste af de følgende serbiske viser er oversatte fra tysk af hr. O. P. Ritto.

»Säg, aftonstjerna, hvad i himlen tänkes,
»När första kyssen åt en älskling skänkes?«
Och himlens blyga dotter hördes svara:
»På jorden blickar ljusets englaskara,
»Och ser sin egen sällhet speglad åter;
»Blott döden vänder ögat bort och gråter.«

Kun døden græder, græder over den menneskelige lykkes kortvarighed, græder over at kyssets salighed ikke varer evigt. Og dog kysses de elskende selv efter døden. Jannakos og hans trofaste brud Helene dør før deres bryllup; de dør i et kys og begraves sammen. Men frem af deres grav voxede en cypres og et citrontræ. Cypressen bøjede sig ned og kyssede citrontræet, og dette strakte sine grene i vejret for at kysse cypressen.

Den lykkeligste er den, der ejer kysset. I den græske roman *Babylonica*, der skyldes Jamblikos, som levede i det andet århundrede efter Kristi fødsel, strides tre forelskede om en ung piges gunst. Den ene har hun givet det bæger, hun plejer at drikke af; den. anden har hun kranset med blomster, hun selv har båret; den tredje har hun skænket et kys.

Borokos tilkaldes som dommer for at afgøre, hvem der har nydt den største gunst, og han afgør uden nølen striden til fordel for den sidste.

Det samme æmne er gentagne gange behandlet i folkepoesien, og dommen lyder stadig ens: kyssets glæde overgår al anden. En ungarsk vise lyder således:

Ret som hjorten elsker kilden,
Bien blomster honningsøde,
Elsker jeg de ædle druer,
Dertil sange, ømme, bløde,
Kys af læber rosenrøde,
Som af dine, Cenzililie.

Vinens magt min sans fortryller,
Vækker i mig sangen, glæden,
Og, berust af kærligheden, —
Af din kærlighed, min Cenzi, —
Ingen attrå mer mig fylder
Efter purpur, efter rigdom,
Efter det, de andre hylder.

Lykkelig jeg er ved klangen
Af pokaler, fyldt med vin;
Mere lykkelig ved sangen;
Allerstørst er dog min lykke
Ved et elskovskys at trykke
På en mund, men kun på din!

Endnu finere er den samme tanke udtrykt i følgende serbiske vise:

Råbte stolt en guldorange
Ved den friske strand:
Visseligen, med min lykke
Intet lignes kan!

Svarte den det grønne æble
Fra sit æbletræ:
Stygt du praler, guldorange
Ved den friske strand,
Ti med lykken, jeg har fundet,
Intet lignes kan!

Sagde da den friske grønne
End ej slagne eng:
Altfor indbildsk, lille æble,
Lyder talen din;
Ingen lykke her på jorden
Lignes kan ved min!

Talte så en dejlig jomfru,
Ej af kys berørt:
Dumt og indbildsk, lille græsmark,
Klinger det forsand;
Ti med lykken, jeg har fundet,
Intet lignes kan!

Gensvar til dem alle gav en
  Fager ungersvend:
Dårer alle, I, som nyligt
  Talte slige ord;
Ti så lykkelig som jeg
  Er ingen her på jord!

Guldorange, dig ved stranden
  Plukker jeg idag!
Æble, dig, fra æbletræet
  Ryster jeg idag!
Græsmark, dig idag alt mejer
  Jeg med leens slag!
Jomfru, dig, du ej berørte,
  Kysser jeg idag!

I en anden serbisk vise synger elskeren, at han hellere vil kysse sin hjærtenskær end være gæst hos sultanen. I Spanien ønsker elskeren at være den kølende vandbeholder for at kysse hendes læber, når hun drikker:

Arcarrasa de tu casa,
Chiquiya, quisiera ser,
Para besarte los labios
Quando fueras á beber.

Grækerne siger, at kysset er »nøglen til paradiset«; ja, det er selve paradiset, påstår Wergeland:

Nej, brud, fremfor himlen dit favntag jeg skatter;
O, kys mig, så er jeg i himlen atter.

Kysset beskytter mod alt ondt. Ingen ulykke kan nå mig, når hun skænker mig et kys, synger den gamle trouvère Colin Muset:

Se de li ai un douz baisier
Ne me porroit nus mals venir.

Det giver sundhed og kraft, tilføjer Heine:

Doch wenn ich küsse deinen Mund,
So werd' ich ganz und gar gesund.

Det bærer selve livet i sig; det skænker endog evig ungdom — hvis da minnesangeren hertugen af Anhalts ord står til troende:

Ihr Mund ist rosenfarb; lange walten
Woll' über ihn ein guter Genius!
Denn gäb' ich ihm nur einen Kuss,
Ich würde, glaub' ich, nimmer alten.

Samme anskuelse nærede iøvrigt allerede Perserne. Den glade Hafis klager over, at »den sure visdom, alderdom og dyd tillige« har ødelagt hans kræfter; men herpå kan der rådes bod:

Kom og sug, den elskte talte,
Ungdomsdårskab, synd og sødme
Blidt af læbens rosenrødme,
Blidt af barmens liljebæger
Og lev op med nye kræfter!

Og hjælper kysset ikke, saa hjælper intet. Et andet sted siger den samme digter, at skulde han engang pludseligt »gå itu«, og skulde der gennem ham drage »tyngde, kval og bange gru«, så skal man ikke give ham »bitre medicin — hade gør jeg disse midler« — men:

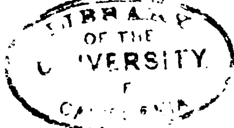
Bring mig ret et køligt bæger vin,
Fløjte, lut og sang, det er min hu!

Har nu også det for ringe magt,
Bring mig et par røde læber, du!

Og er denne møje også spildt —
Så farvel! så sig: begrav ham nu!

For de elskende er kysset alt. Derfor vover også manden alt for et kys. I *Enthousiasme* siger Aarestrup:

Ha, du rødmer! På din læbe
Hvilke roser! Hvo der så dem,

Om en afgrund end sig åbned,
Voved livet for at nå dem.

Og manden kræver det som sin herligste belønning:

Bag de høje, grønne bjærge
Lyder veråb, smærtensfulde,
Skingre som en jomfrurøst.
Går en yngling efter lyden,
Og han ser en jomfru, hildet
Træsk i tætte rosenlænker.

Og den jomfru bad sålunde:
Bolde yngling, kom og løs mig,
Da vil jeg din søster være!

Men den yngling hende svared:
Hjemme har jeg alt en søster!

Bolde yngling, kom og løs mig,
Da til måg jeg dig vil kåre!

Atter lød den ynglings stemme:
Måg, det er jeg alt derhjemme!

Unge helt, kom hid og løs mig,
Og jeg blir din hjærtenskære!

Snildt den yngling kyssed pigen,
Før han løste hende ud, —
Drog så hjemad med sin brud.

Således lyder en serbisk vise, og mangfoldige pendanter findes i andre landes folkelitteratur, i viser såvelsom i æventyr; det er jo for kys af prinsessens dejlige mund, at svinedrengen sælger sin mærkelige gryde.

Men kvinden ved også, hvilken trolddom, der bor på hendes læbe, og hvilken magt der ligger i hendes kys. Ifølge et mærkeligt sagn, som Heine har behandlet i et digt, sidder kong Harald Hårfager på havets bund, fangen af en havfrue. Kongens hoved hviler i hendes skød; men pludselig går der en gysen igennem ham, han hører vikingeråb fra oven, han farer op af sin kærlighedsdrøm og stønner og sukker:

Der König stöhnt und schluchzt und weint
Alsdann aus Herzensgrunde.
Schnell beugt sich hinab die Wasserfee
Und küsst ihn mit lachendem Munde.

Manden er kyssets slave. Ved et kys tæmmer kvinden den vildeste mand; ved et kys bliver mandens vilje blød som vox.

Det ved også pigerne ude på landet så godt; når de vil have karlen til at gøre dem en tjeneste,

lover de ham »syv søde kys og et stykke hvidt sukker pintsemorgen«! — Men han får ingen af delene, tilføjer de stiltiende.

Efter at vi nu i al almindelighed har undersøgt kysset og dets betydning som det umiddelbare udtryk for elskov og erotiske længsler, vil vi gå over til forskellige mere specielle sider af dets væsen.

Der er nu først de kvantitative forhold.

Det er bekendt, at elskende omgås yderst ødselt med kys. De gives og tages i det uendelige, og dog har de stadigt samme berusende friskhed som ved det første møde. I kærlighed er jo alt kun gentagelse, og dog er kærligheden en stadig fornyelse, en stadig foryngelse. Hvor henrivende er ikke hos J. P. Jacobsen Toves ord til kong Valdemar:

Nu siger jeg dig for første gang:
»Kong Volmer, jeg elsker dig«.
Nu kysser jeg dig for første gang
Og slynger min arm om dig.
Og siger du, at jeg det før har sagt,
Og at du til kysset er vant,
Så siger jeg: »Kongen han er en nar,
Der mindes forfængelig tant«.

Hvorledes forholder nu elskovskys sig overfor gentagelsens lov? At man ikke kommer nogen vegne med ét kys, er udtalt med tilstrækkelig tydelighed i et istro-rumænsk ordsprog[1]: *Cu un trat busni nu se afla muliere*, ɔ: med et enkelt kys fanges ingen kvinde. Denne grundregel gælder iøvrigt både for mandens og kvindens vedkommende.

Men hvormange kys behøves da?

Der er en lille græsk folkevise, der hedder *Alle gode ting er tre.* Den lyder således:

Et kys jeg fik — da blev jeg syg;
Med nok et kys du mig helbrede!
Et tredje kys du mig tilstede:
For døden selv jeg vorder tryg!

Det tør dog vist anses for aldeles utvivlsomt, at han ikke lader sig nøje med de tre, — så nøjsomme plejer elskende nu engang ikke at være. Spanierne, og forresten mange andre nationer, siger jo om elskende, at de »spiser hinanden op i kys«, men hertil må der virkelig flere end tre. —

[1] Meddelt mig af den rumænske paremiograf Juliu A. Zanne.

Tag dette kys og tusend til, du søde

synger Aarestrup, men Catul overbyder ham dog i et af digtene til Lesbia:

Giv mig tusende kys og giv mig hundred,
Derpå tusende, derpå andre hundred,
End et tusende og endnu et hundred! —
Er så regnskabet nåt til mange tusend,
Streg derover, så selv vi tallet taber,
Og en anden ej heller ved det nøje,
Som kan ramme os med det onde øje.

Som man ser, har Catuls elsker et ikke ringe forspring for Aarestrups, og dog synes en senere digter, at selv hans fordringer er alt for urimelig små. »Nej, siger Joachim du Bellay til sin Columbelle, giv mig så mange kys, som der findes blomster på enge, korn på marken og druer i vinhaverne; og for at du ikke skal tro om mig, at jeg er utaknemmelig, skal jeg strax give dig lige så mange igen«.

Du Bellay bebrejder tillige digteren fra Verona bittert, at han beder om så få kys, at de overhovedet kan tælles:

Peu vrayment Catulle en désire
Et peu se peuvent-ilz bien dire,
Puis que compter il les a peu.

Jeg må dog her tage Catul lidt i forsvar; han er ikke så nøjsom i sine fordringer ligeoverfor Lesbia, som du Bellay antager; i et andet digt spørger han hende:

Gærne Lesbia, gad du vidst, hvor mange
Kys jeg egentlig ønsked for at mættes;

og svaret lyder:

Talløst Libyens sandskorn ligge spredte
Der, hvor silfium voxer, i Kyrene,
Om den glødende Jupiters orakel
Og den hellige grav, hvor Battus hviler,
Talløst stjærnernes flok, når natten tier,
Ned på menneskers skjulte elskov skuer,
— Og utallige kys på dine læber
Er din rasende elsker nok, så mange,
Som en nysgærrig ej kan gennemtælle,
Onde, giftige tunger slå med trolddom.

En guds lykke er det da, som det finske ordsprog siger, at »munden ikke slides ved at kysse og hånden ikke ved at trykke«:

Suu ei kulu suudellessa,
Käsi kättä annellessa.

Selv om munden vel ikke ligefrem slides op, så kan den megen kyssen alligevel tilsidst næsten gøre ondt, — men herimod findes der kun et eneste middel, man må strax »kysse godt igen«. Dorat, der må anses for en fremragende autoritet i filematologi, siger udtrykkeligt:

Un second baiser peut guérir
Le mal qu'un premier t'a pu faire.

Og Heine, hvis autoritet i disse spørgsmål næppe er mindre, helder ganske til den samme anskuelse:

Hast du die Lippen mir wund geküsst,
So küsse sie wieder heil,
Und wenn du bis Abend nicht fertig bist,
So hat es auch keine Eil'.

Du hast ja noch die ganze Nacht,
Du Herzallerliebste mein!
Man kann in solch einer ganzen Nacht
Viel küssen und selig sein.

Jeg benytter det sidste af de anførte vers som overgang til det næste spørgsmål, vi har at undersøge, næmlig kyssets kvalitative forhold; idet jeg

dog her ser bort fra dets rent gustative egenskaber, som er omtalt tidligere.

Elskovskysset skinner som en facetteret diamant i tusende farver; det er evigt vexlende som solens glitren på bølgen og udtrykker de forskelligste stadier og stemninger fra ydmyg hengivenhed til hed attrå.

Elskovskysset »slukker læbens ild«; det kvæger og stiller længsler, men det brænder også og skaber savn. Margrete sidder ved rokken og i bævende længsel mindes hun Fausts stærke kys:

Meine Ruh ist hin,
Mein Herz ist schwer;
Ich finde sie nimmer
Und nimmermehr.

Und seiner Rede
Zauberfluss,
Sein Händedruck
Und, ach! sein Kuss!

Mein Busen drängt
Sich nach ihm hin.
Ach, dürft' ich fassen
Und halten ihn!

Und küssen ihn,
So wie ich wollt',
An seinen Küssen
Vergehen sollt'!

Utallige digtere har varieret æmnet om de kvægende og dog brændende elskovskys.

Ned over mig livssvulmende strømmer
Kyssets glødende purpurregn,

synger Valdemar, da han mødes med Tove, og Aarestrup jamrer:

Forgæves! Jeg søger
Hin sødme, som brænder
Hos dig allevegne
På mund og på hænder.

Denne »brændende sødme« synes at være et ubedrageligt karaktermærke for et ægte elskovskys; vi genfinder den også hos Heine:

Die Welt ist dumm, die Welt ist blind
Und dich wird sie immer verkennen;
Sie weiss nicht, wie weich deine Arme sind,
Und wie deine Küsse brennen.

Hvilke fornemmelser, der ledsager det første kys, er skildret i den gamle naive og dog så raffinerede

kærlighedsroman om Dafnis og Kloe. Som belønning har Kloe skænket Dafnis et kys, et uskyldigt ungpigekys, men han fornemmer det som en elektrisk gnist:

»I Guder, hvorledes føler jeg mig? Hendes læber er blødere end rosens blade, hendes mund så sød som honning, og hendes kys gør mere ondt end en bis stik. Ofte har jeg kysset mine gedekid, ofte har jeg kysset mine lam, men aldrig har jeg følt noget lignende. Min puls slår stærkt, mit hjærte banker, det er som vejret skulde gå fra mig, og dog ønsker jeg at få endnu et kys. Vidunderlige, ukendte smærte! Mon Kloe har drukket en gift, inden hun kyssede mig? Hvorledes er hun da ikke selv død deraf«?

Som ført af en uimodståelig magt vender Dafnis tilbage til Kloe; han træffer hende indslumret, men han vover ikke at vække hende: »Se hvor hendes øjne sove, og hvor hendes mund ånder. Æbleblomstens duft er ikke så fin som hendes ånde. Men jeg tør ikke kysse hende. Hendes kys stikker mig i hjærtet og gør mig afsindig som ung honning.« Dafnis' frygt for kysset taber sig dog senere, efterhånden som hans naivitet viger pladsen for større selvbevidsthed.

At kys er som et stik af en bi eller et sår, er et billede, mange digtere har brugt, og billedet kommer utvivlsomt virkeligheden nær. Med den stigende lidenskab bliver kyssene heftige og vilde:

Die rothen Lippen, die küssten so wild,
So stürmisch, so sinneverwirrend;

og sådanne kys efterlader spor. Aarestrups elskede har skønne runde skuldre,

De svulme som en gudindes,
Så nøgne og så frækt.

Jeg vil dem brændemærke —
Det har de vel fortjent.
Se, hvor de hede læber
Har rosenmærket brændt.

Hafis' elskerinde frygter, at »hans altfor hede kys skal brænde sort hendes fine læbe«. I den stadigt stigende attrå bliver kyssene mere og mere begærende og antager former, som i dristige vers er besungne af oldtidens og renaissancens digtere; megen hed erotik er digtet over æmnet *columbatim labra conserere.*

Tilsidst bliver kyssene bid. Mirabeau skriver i et af kærlighedsbrevene til Sophie: »Jeg kysser dig, jeg bider dig overalt, *et jaloux de ta blancheur je te couvre de suçons.*« Og de klassiske digtere omtaler gentagne gange de røde småspor på kind eller læbe, hals eller skulder, som den elskedes *morsiunculæ* har efterladt. Arethusa skriver til Lycas: »Hvad foretager du dig langt fra mig? Oh! lad aldrig nogen ung pige trykke mærket af sine tænder på din hals.« Italienerne bruger udtrykket *baciare co' denti* (kysse med tænderne) for at elske.

Disse kys kan man vist kun betragte som en slags overgangsled — af kortere eller længere varighed, efter omstændighederne. De er som »det farefulde hav«, der på Mlle de Scudéry's berømte kærligheds-kort (*la carte de tendre*) fører ind i *les terres inconnues*, men disse lande ligger udenfor den rene filematologi, hvorfor jeg også her stanser mine undersøgelser. Dog må jeg først anføre, hvad gamle Ovid har skrevet, skønt jeg ingenlunde mener, at man i dette tilfælde bør lægge nogen særlig vægt på hans

mening, tilmed da den langtfra er uangribelig i moralsk henseende:

Oscula qui sumpsit, si non et cetera sumet,
Hæc quoque quæ data sunt perdere dignus erit.
Quantum defuerat pleno post oscula voto?
Heu mihi rusticitas, non pudor ille fuit.

Det kunde efter det foregående synes overflødigt at indlade sig på en nærmere undersøgelse af kyssets — man kan måske sige — topografiske forhold. Elskovskysset rettes jo væsentlig imod munden; det er tilstrækkeligt bekendt, og til overflod har jeg godtgjort det ved en række citater af ansete og pålidelige forfattere. Jeg skal endnu tilføje et tysk »Sinngedicht« af Friedrich von Logau:

Wer küssen will, küss' auf den Mund,
Das andre giebt nur halb Geniessen,
Gesichte nicht, nicht Hals, Hand, Brust;
Der Mund allein kann wieder küssen.

V. Logaus forsvar for munden som det eneste sted, der bør kysses, er yderst logisk, og rent teoretisk set kan der vel ikke indvendes noget imod det;

men i praxis stiller forholdene sig helt anderledes. Den kongelige trouvère Thibaut de Champagne undersøger i et længere digt, et af de såkaldte *jeux-partis*, spørgsmålet om man skal kysse sin elskerindes mund eller fødder. Baudouin mener, at man skal kysse hende på munden, og udvikler nærmere hvorfor; men Thibaut svarer, at den, som kysser sin hjærtensdame på munden, elsker hende ikke, ti således kysser man jo den første den bedste lille hyrdinde; kun ved at kysse hendes fødder viser man sin hengivenhed og kun derved kan man vinde hendes gunst. Spørgsmålet fødder eller mund drøftes udførligt af de to stridende parter, der dog tilsidst enes i den anskuelse, at man skal kysse bægge dele, begynde med fødderne og ende med munden.

Det lader sig ikke nægte, at Thibaut de Champagne har et langt videre syn på sagen end v. Logau, og dog — også den oldfranske digters standpunkt må betegnes som noget indskrænket.

Alle andre digtere lærer os jo, at ikke blot munden og fødderne, men hver plet på den elskedes legeme siger: kys mig:

Venner om jeg kunde blot!
Hende kunde jeg kælen
Kysse alting, stort og småt,
Fra nakken ned til hælen.

Således synger Aarestrup, og han vender atter og atter tilbage til den samme tanke i sine ritorneller:

Når munden næppe kysset mere føler,
Fordi for hidsigt dine læber brænde,
Tryk dem i barmens alpesne, det køler!

Til kys indbyder armen, hvid og kælen,
En dejlig tumleplads den runde skulder,
Men kys på barmen gå ret ind i sjælen.

Alt hvad fornuftigt siges kan om runde,
Snehvide skuldre, har jeg sagt; til gengæld
En af dem nu mig hvilested forunde.

Ved kysset heftet i din nakkegrube,
Du gøs og kasted dig tilbage — hurtig
Jeg planted kyssets rose på din strube.

Omkring min dejlighed i kres jeg summer,
Som bræmsen om det store liljebæger,
Og først i nektarkalken jeg forstummer.

Lad mig som afslutning endnu minde om en nydelig lille myte, Dorat har digtet om »kys i bar-

mens alpesne«. Kysset, siger han, er en dejlig rose, og der blomstrer roser overalt i dets spor: på kvindens hvide barm sprang to friske rosenknopper frem ved dets tryllebud:

Le bouton d'un beau sein est éclos du baiser;
Une rose y fleurit pour y marquer sa trace;
Fier de l'avoir fait naître, il aime à s'y fixer.

Men er den elskede ikke i ens nærhed, og *oscula corporalia* derved umuliggjorte, kysses hendes billede, som det så naivt er udtrykt i en fransk vise:

Je ferai faire un' belle image,
Semblable à vous, mes chers amours,
Je la mettrai dans ma pochette,
Je la bais'rai cent fois par jour.

Er man ikke så lykkelig at eje den »elskede genstands« billede, kysser man alt, hvad der på en eller anden måde har været i forbindelse med eller blot minder om ham eller hende. Tovelille jubler til kong Volmer:

For alle mine roser har jeg kysset ihjel,
Alt medens jeg tænkte på dig;

men i smærte og spot synger F. Rückert:

Den hårde sten jeg kysser selv med andagt,
Fordi dit hjærte er så hårdt som sten.

Sådanne *oscula impropria* omtales meget hyppigt af digterne, de ældre såvel som de nyere. Propertius siger i en af sine elegier: »Hvor mange spor af kys har jeg ikke efterladt på de trin, der fører op til dit hus«, og atten hundrede år senere synger Dorat:

Je baise le gazon propice
Dont tes charmes ont approché,
Le sable où tes pas ont touché,
Et la verdure protectrice
Sous qui mon bonheur fut caché:

Hyppigt sender de elskende også hinanden kys igennem luften som i Bérangers bekendte sang om det afskyelige forår:

Nous nous aimions sans nous connaître,
Nos baisers se croisaient dans l'air.

Dog er afstanden for stor til en sådan platonisk udvexling af kys, benyttes forskellige små tjenstvillige postillons d'amour. Heine bruger sine digte:

Ich wollte, meine Lieder
Das wären Küsse fein:
Ich schickt' sie heimlich alle
Nach Liebchens Wängelein;

medens den unge pige hos Runeberg tager sin tilflugt til en nyudsprungen rose:

Mellan friska blomster genom lunden
Gick den goda flickan helt allena,
Och hon bröt en nyfödd ros och sade:
Sköna blomma, om du vingar ägde,
Skulle jag dig sända till min älskling,
Sen jag fästat tvenne lätta budskap
Ett vid högra vingen, ett vid venstra:
Ena: att han dig dock skulle kyssa,
Och det andra: sända dig tillbaka.

Men hvor meget nu end digterne pynter på sådanne pr. post afsendte og modtagne kys, — og det kan ikke nægtes at flere af dem i poetisk henseende er overordentlig tiltalende, — er og bliver de i virkeligheden kun nogle yderst tarvelige stedfortrædere, som de elskende til syvende og sidst kun kan være dårligt tjente med. Kysset, siger de praktiske Franskmænd, er en frugt, man må plukke af selve træet — *le baiser est un fruit qu'il faut cueillir sur l'arbre.*

Kysset må gives, som det må tages, i løndom; kun så ejer det sin fulde friskhed, sin fulde beruselse. Heine siger herom:

Küsse, die man stiehlt im Dunkeln
Und im Dunkeln wiedergiebt,
Solche Küsse, wie besel'gen
Sie die Seele, wenn sie liebt.

Ingen profane øjne må se det — det vedkommer kun de to, og ingen andre i den hele verden. Hemmelighed og tavshed må hvile over det som over alt, hvad der vedrører kærlighedens væsen, at ikke sommerfuglevingerne skal miste deres støv.

Den strænge Cato degraderede senatoren Manilius, fordi han havde kysset sin hustru ved højlys dag og i deres datters nærværelse. Plutark mener dog, at straffen var for hård, men han tilføjer: »Hvor hæsligt er det dog ikke at kysse hinanden i andres nærværelse«. Med denne opfattelse stemmer det godt, at kirkelæreren Clemens fra Alexandria opfordrede alle ægtefolk til ikke at kysse hinanden, når tjenestefolkene var tilstede.

Alle fintfølende mennesker vil utvivlsomt sym-

patisere med den strenge antike opfattelse, ligesom de også aldeles ubevidst følger den i praxis. Et kys til eller af en elsket kvinde er for sart et kærligheds-pant til at tåle uvedkommendes blik.

Hvormange af nutidens forlovede vilde finde nåde for Catos øjne? Hvor ofte støder de ikke ved deres optræden den simpleste sømmelighedsfølelse! Deres kys og kærtegn, der burde være deres hemmelige eje, giver de gladelig til skue for alle og enhver. Jeg har en aften i et stort selskab set en ung pige ostentativt kysse sin kæreste midt på munden! Cato vilde sikkert vende sig i sin grav, om han vidste, at en så ublu optræden virkelig blev tålt mellem anstændige og dannede mennesker. Og hvor vilde han ikke harmes og væmmes — når han da ikke foretrak at le — over de obligate velbekommekys, der meget almindeligt vexles mellem mand og kone i middagsselskaber. Ak ja, når maven er mæt ... Hvor berettiget er ikke Kierkegaards satire over »det ægteskabelige huskys, hvormed ægtefolkene, i mangel af serviet, tørrer hinanden om munden, idet der siges velbekomme.«

Sur les lèvres de la jeunesse
Tu fais tes plus douces moissons.
(DORAT.)

Pigens elskovskys skænkes kun hendes hjærtensven, den raske ungersvend; en gammel frier afvises med hån. Den skønne Mara, hvid og rød, gik ved kilden og vogtede får:

Se, da kom tilhest en gammel, gammel ungkarl,
Råber: Herrens fred med dig, skøn Mara, hvid og rød!
Sig mig, bydes her en svaledrik vel, kold og klar?
Sig mig, kan her plukkes eviggrøn basilikum,
Og får her man kysse vel skøn Mara, hvid og rød?

Men på stand gensvarer ham skøn Mara, hvid og rød:
Du tilhest, med Gud, du gamle, gamle ungkarl!
Ingen drik dig bydes her af kilden, kold og klar;
Her får du ej plukke eviggrøn basilikum
Får end mindre kysse her skøn Mara, hvid og rød.

Atter gik skøn Mara, hvid og rød, ved kilden og vogtede får:

Se, da kom tilhest en frank og fager ungkarl,
Råber: Herrens fred med dig, skøn Mara, hvid og rød!
Sig mig, bydes her en svaledrik vel, kold og klar?
Sig mig, kan her plukkes eviggrøn basilikum,
Og får her man kysse vel skøn Mara, hvid og rød!

Men på stand gensvarer ham skøn Mara, hvid og rød:
Du tilhest, ved Gud, du franke, fagre ungkarl!
Vil du drikke her af kilden, kom en morgen,
Klart og koldt er hvert et vand i morgenstunden;
Vil du plukke her af busken, kom en middag,
Sødest dufter hver en blomst i middagsstunden;
Vil du kysse her skøn Mara, kom en aften,
Ensom sukker hver en mø i aftenstunden.

I en anden serbisk vise træffer vi den samme forherligelse af den unge, mandige elsker; den samme foragt og afsky for gamlingen, der går på frierben:

Hist, på bjærgets skråning, stod en jomfru,
Hendes åsyn spejled sig i fossen,
Og den jomfru til sit åsyn talte:
Åsyn, du, som min bekymring vækker,
Vidste jeg såvel, at du i tiden
Af en gamling engang skulde kysses,
Ud jeg gik mig mellem grønne bjærge,
Plukked alle bjærgets bitre urter,
Pressed af dem alle skarpe safter,
Tvætted dermed dig, mit åsyn, at du
Dufted bedsk, der gamlingen dig kyssed!

O, men vidste jeg, mit lyse åsyn,
At du skulde af en yngling kysses,
Ud jeg gik mig i den grønne have,
Plukked alle roserne i haven.

Pressed af dem alle søde safter,
Væded dermed dig, mit åsyn, at du
Dufted lifligen, der han dig kyssed!

Kysset må tages og gives i glad frivillig hengivenhed. At anvende vold er uridderligt, uskønt og i højeste grad foragteligt. Her er et område, hvor den brutale sætning om den stærkeres ret aldrig kan få gyldighed. En albanesisk folkevise handler om en ung mand, der opsøger en pige, han elsker; han træffer hende ved bækken, og mod hendes vilje kysser han hende på mund og kinder. Fuld af skam søger jomfruen at afvaske kysset i bækken, men dens vand farves rødt, og »når kvinderne i den nærliggende by kom til bækken for at vaske deres tøj i den, blev det rødt istedetfor hvidt. Og i de haver, man vandede med bækkens vand, skød der purpurrøde blomster frem. Og de fugle, som drak af dens vand, mistede deres sang.«

I flammeord viser denne sang os, hvor dyb en krænkelse, man tilføjer en kvinde ved at kysse hende, når hendes hjærte ikke siger ja. Kun en sydlandsk

fantasi kan finde så sublime poetiske udtryk — på fransk hedder det jævnt og ligefrem: *Un baiser n'est rien, quand le cœur est muet.* I de germanske lande tager man tungere på det. Herhjemme siger vi: *Kys med gevalt er æg uden salt*; det er dog altid elegantere end det tyske ordsprog: *Ein aufgeschwungener Kuss ist wie ein Hühneraug' am Fuss.*

Spørgsmålet »kys med gevalt« kan ikke blot betragtes fra en etisk, men også fra en juridisk side. Holberg fortæller, »at man udi Neapel relegerede den, som kyssede et Fruentimmer på Gaden mod hendes Villie, saaledes, at han maatte paa 30 Mile ikke komme nær det Sted, hvor Gierningen var bedreven«, og en tysk retslærd har i slutningen af forrige århundrede skrevet en udførlig og yderst grundig afhandling om den ret, en kvinde har overfor en mand, der kysser hende mod hendes vilje: *Von dem Rechte des Frauenzimmers gegen eine Mannsperson, die es wider seinen Willen küsset.* Forfatteren begynder med at klassifisere kyssene; han skælner mellem de tilladelige og utilladelige og opstiller følgende inddeling:

Kys er enten

I Tilladelige:

A. som åndelige kys;

B. som forsonings- og fredskys;

C. som sædvanekys, dels

a. som hilsen

1. ved møde,

2. ved ankomst,

3. ved bortrejse, dels

b. som høflighedsbevis, dels

c. i spøg;

D. som ærbødighedskys;

E. som festkys;

F. som kærlighedskys

α. mellem ægtefolk,

β. mellem forlovede,

γ. mellem forældre og børn,

δ. mellem slægtninge,

ε. mellem gode venner. Eller

II Utilladelige, når de gives

A. af falskhed eller ondskab;

B. af forbuden vellyst.

Efter dette særdeles vellykkede forsøg på en kyssets systematisering, hævder vor jurist, at det kommer an på, hvem der kysser, og hvem der kysses. Hvis for exempel en bonde eller en simpel borger drister sig til at kysse en adelig og fornem dame imod hendes vilje, så vil hendes ret overfor angriberen være langt større, end hvis det drejer sig om en mand af mindre tarvelig herkomst; men hvis derimod Hans stjæler fra sin Grethe »einen unförmlichen handfesten Landkuss«, og hun klager til sognefogden, vil der næppe kunne komme nogen retssag ud af det.

Overhovedet, siger han, kan et kys mellem socialt ligestillede ikke betragtes som nogen »injurie«, og han definerer nærmere, hvorledes han opfatter dette begreb; kun hvis man ved kysset har nogen bevidst ukysk hensigt, kun hvis der altså foreligger et *osculum luxuriosum* eller *libidinosum*, kan der blive tale om injurie, så kan der konstateres, hvad man efter italiensk lovgivning kalder *crimen osculationis*, og så vil injurianten kunne idømmes fængsel eller pengebøder *propter voluntatem perniciosæ libidinis.* Dog bør straffen variere i størrelse efter den injurieredes

stilling. Er hun nonne eller gift, bør den være strengest; mindre streng, hvis hun er ugift, men forlovet; mildest, hvis hun er ugift og uforlovet.

Men hvis den ukyske hensigt ikke bestemt kan bevises, kan kvinden ikke klage over nogen »injurie«, og efter tyske regler skal kysset anses for tugtigt, indtil det modsatte godtgøres. I virkeligheden stiller vor jurist sig således meget liberalt overfor »kys med gevalt«; han betragter det nærmest som »eine grosse Kleinigkeit«.

Angående spørgsmaalet om kvindens nødværgeret i påkommende tilfælde mener han, at hun er berettiget til at afvise fornærmeren med et ørefigen, dog kun hvis der virkelig foreligger en *crimen osculationis*, og dette ørefigen må ikke tildeles med en »Amazonenfaust«, da hun ved en sådan retorsion let mister sin ret til at anlægge injuriesag. Hun må fremfor alt være betænkt på »die Ohrfeige proportionirlich einzukleiden«, da ellers manden kan føre klage over hende. Resultatet heraf er, at kvinden må omgås yderst forsigtigt med sin nødværgeret.

Vor jurist slutter med betragtninger over de til-

fælde, hvor den kyssede kvinde taber enhver ret, næmlig når der fra hendes side foreligger dissimulation eller provokation, når hun f. ex. ved miner eller væsen siger: jeg gad se den, der tør kysse mig, og derved direkte udsætter sig for fare.

Også Holberg har beskæftiget sig med dette spørgsmål, og han fortæller følgende i en af sine epistler (nr. 199):

»Jeg var forgangen Uge udi et Selskab, hvor en selsom Hændelse tildrog sig. En Person listede sig til et Fruentimmer og gav hende uformodentlig et Kys. Den Vestalske Jomfrue tog saadan Douceur saa unaadigen op, at hun i Vrede gav ham et dygtigt Ørefigen. Han studsede derved, og Selskabet ventede, at han vilde giøre Repressalier. Men den forurettede Person, for at vise Prøve paa sin Ærbødighed mod Qvindekiønnet, giorde en dyb Compliment og kyssede den samme Haand, med hvilken Gierningen var bedreven. Det heele Selskab prisede denne hans Politesse.«

Holberg derimod priser ikke hans politesse; ligesom den tyske jurist ser han ingen injurie i et kys,

ja han mener endogså, at den unge mandsperson burde have betalt jomfruen hendes ørefigen tilbage. Denne grove pebersvendeopfattelse forsvares meget sindrigt på følgende, ret overraskende måde:

»Jeg bekiendte rent ud, at hvis saadant var mig hændet, havde jeg saluteret den gode Jomfrue paa samme Maade igien, og det ikke af Vrede og Hævngierrighed, men for at lade see den Respect man bør have for Fruentimmer; thi at kysse paa en Jomfrues Haand, af hvilken man faaer et Ørefigen, er det samme, som man vil sige: Efterdi I er et skrøbeligt Creature af ingen Betydelse, og som ingen Tort kand giøre mig, saa fortiener eders Gierning heller Latter end Hævn og Vreede. Intet fornuftigt Fruentimmer kand finde Behag udi saadan Compliment, saasom intet er haanligere end at blive tracteret som en Marionete; og haaber jeg, at ingen Dame eller Jomfrue forarger sig over denne min Betænkning, men heller anseer den som en Prøve paa den Justice, jeg stedse haver ladet see mod Fruentimmer, idet jeg haver altiid taget dem for fulde. Et Kys er ellers intet andet end en Hilsen; kand ikke heller agtes

anderledes: Vi leve nu ikke meere udi de pæne Tider, da en Jomfrue daanede alleene ved at høre det nævne.«

De engelske dommere ser helt anderledes på sagen. I 1837 klagede Mr. Thomas Saverland over Miss Caroline Newton, der havde bidt et stykke af hans næse, fordi han i spøg havde villet kysse hende. Den anklagede blev frifunden, og dommeren udtalte: »Når en mand kysser en kvinde imod hendes vilje, er hun fuldkommen berettiget til at bide næsen af ham, hvis hun vil.« »Og spise den, hvis hun har lyst,« tilføjede halvhøjt en spøgefuld advokat.

Her i landet skal det ikke være forekommet, at en kvinde har påstået en mand straffet efter injurie-paragrafferne for et kys; derimod meddeler en juridisk ven mig, »er det en ganske dagligdags ting, at stiksjovere, der på gaden beærer damer med søde kys, i den offentlige politiret vedtage større eller mindre bøder for overtrædelse af politivedtægten.«

Lad os herefter se, hvorledes sagen stiller sig, når der kun tilsyneladende er spørgsmål om »kys med gevalt« — ti det er jo en almindelig bekendt

sag, at det ikke altid må tages for alvorligt, om en kvinde siger nej. Afslaget kan jo blot være forblommet. »Pigens nej er ungersvendens ja« lærer Peder Syv os, og Runeberg, der også forstod sig på kvinder, siger:

Kyssar älskar hvarje flicka,
Fast hon låtsar dem förakta.

Hvis man nu, i påkommende tilfælde, er overbevist om, at det tyske ordsprog har ret, der siger: *Auf ein Weibes Zunge ist Nein nicht Nein*, hvad så? Ja, hvorledes situationen skal klares, oplyses ikke bestemt i de mig tilgængelige kilder, så jeg tør ikke udtale mig om dette spørgsmål; men jeg er overbevist om, at øjeblikkets vanskelighed vil skænke manden såvel de behørige diplomatiske ævner som den fornødne takt. Kun én ting kan jeg bestemt dokumentere, at hvis manden følger sin naturlige beskedenhed og tilbageholdenhed og tager pigens forblommede nej for alvor, så ler hun blot af ham bagefter, — så er nu engang kvindens natur.

En meget udbredt fransk folkevise handler om

en jæger, der træffer en ung pige ude i skoven. Betaget af hendes skønhed vil han kysse hende:

La prend par sa main blanche
Voulant la caresser;

men hun begynder at græde, og rørt over hendes tårer lader han hende strax gå. Dog næppe er hun kommet ud af skoven, før hun giver sig til at le af ham af fuld hals, og spottende råber hun efter ham:

Quand vous teniez la caille,
Il fallait la plumer.

Quand vous teniez la fillette,
Il fallait l'embrasser.

Jeg anfører disse vers, da de muligvis kan vække eftertanke hos uerfarne unge mænd.

Kvindens nej er endogså hyppigt et pikanteri, som lidt mere raffinerede elskere særligt attrår. Allerede Martial har udtalt sig i denne retning i et lille epigram, der begynder:

Kyssene priser jeg mest, som plukkes på stridige læber,
Øjets harmfulde lyn øger din dejligheds syn [1],

[1] Oversat til denne bog af dr. phil. Vilh. Andersen.

og Marot, der også var meget forfaren i »ars amandi«, beder endog sin elskerinde om ikke at skænke ham sine kys frivilligt:

Bouche de coral précieux
Qui à baiser semblez remordre.
Ha! bouche que tant je désire
Dites nenni en me baisant.

Også Dorat har udtalt sig i samme retning. »Lov mig ni kys,« siger han til sin Thais; »giv mig de otte, og lad mig kæmpe om det niende«:

Les huit premiers accordés par toi-même
Mettront le comble à ma félicité;
Mais je mourrai de plaisir au neuvième,
Et surtout s'il m'est disputé.

Selv om svaret ikke lyder rent ud nej, kan det jo holdes i så ubestemte udtryk, at det hverken kan kaldes en tilladelse eller et afslag. Mange piger tænker som der står i den svenske vise:

Men svara ja, det vill jag ej,
Ock vill ej heller säga nej.

Der er en jysk talemåde, der lyder således: Maren

må a kyss' dæ? — Gæt engang. — Do vil vel it? — Gæt engang til. — Do vil? — Imænd hudden ku do da gæt det? Dette stemmer ret godt med følgende tyske talemåde: *Zwinge mich, so thu' ich keine Sünde, sagte das Mädchen.* I disse tilfælde er der naturligvis ikke tale om nogen *crimen osculationis,* ti, som juristerne siger, *volenti non fit injuria.*

Lad os nu tilsidst undersøge alle disse kys fra et moralsk standpunkt. Vi har jo alle fra vor tidligste barndom lært, at

Den som kysser pigerne,
Han har en hæsselig vane,

og folketroen tilføjer advarende, at det giver sår på munden. Ak ja, det er vist meget sandt, men hvorledes går det i det hele med vor børnelærdom, når vi kommer til skelsår og alder? Hør blot visen om hvordan det gik den unge Serber, trods alt hvad han havde lært:

Her, så har man sagt os,
Boer en flittig yngling,
Som i gamle bøger
Gransker tit og længe.

Bøgerne ham siger:
Rid kun ingen ganger,
Gjord kun intet glavind,
Drik kun ingen vin og
Kys kun ingen piger!

Dog, den yngling hører
Ikke hvad de siger:
Skarpest sværd han gjorder,
Hedest vin han drikker,
Fagrest mø han kysser.

Når selv en så lærd mand som vor Serber bukker under for det fristende kys, hvad skal man så sige om alle de andre, der er mindre vel studerte! Og lad os, inden vi dømmer nogen, huske på — og det tør sikkert anses som en meget formildende omstændighed — at en skøn kvindemund umiddelbart indbyder til kys; den er jo skabt til det, påstår en gammel trubadur, skabt til kys og smil:

E qan vei la bocca vermeilla
Qu'anc Dieus no sap far sa pareilla
Per baisar ni per rire gen,
Adonc soi eu enamoratz
Que non sai que dic ni que fatz.

Den skælmske mund med de hvide tænder og de røde, fugtige, fint tegnede læber siger jo til enhver mand, der ikke er af sten, kys mig, kys mig:

Sa fraische bouche riant
Qui tous jours dit par semblant:
Baisez, baisez-moi, amis,
Toudis!

Hvor menneskeligt er ikke Byrons ønske, at alle kvinder kun havde én mund, for at han kunde kysse dem alle på én gang:

That womankind had but one rosy mouth,
To kiss them all at once from North to South.

Runeberg har udtalt et lignende ønske og med en udførlig redegørelse for sine grunde:

Jag blickar på tärnornas skara,
Jag spanar och spanar beständigt;
Den skönaste ville jag välja,
Och svigtar dock ständigt i valet.
Den ena har klarare ögon,
Den andra har friskare kinder,
Den tredje har fullare läppar,
Den fjerde har varmare hjerta. —
Så finns ej en enda, som saknar
Ett något, som fängslar mitt sinne,
Jag kan ej en enda förskjuta;
O, finge jag kyssa dem alla.

Selv en kirkens mand som Æneas Silvius Piccolomini skriver, for ret at skildre hvor smuk og indtagende en ung pige var, at ingen kunde se hende uden at få lyst til at kysse hende. Jeg skal til beroligelse for alle oplyse, at han skrev dette, inden han blev udnævnt til pave og fik navnet Pius II.

Det tør da sikkert nu anses for godtgjort, at kvinder, smukke kvinder og kys hører sammen. Så er engang naturens orden, og vi finder det bekræftet i alle lande og til alle tider. Selve Odin siger jo i Hávamál, hvor han meddeler menneskene livsvisdom:

Skib skal bruges til fart
Og skjold til værn,
Klinge til hug
Og mø til at kysse.

Og Grækerne synger: »Til kastanjer hører vin, til nødder honning og til unge piger kys morgen og aften«.

Jeg er tilbøjelig til at antage, at kvinderne også deler denne anskuelse; ganske vist har jeg ingen bestemte udtalelser at støtte mig på, men jeg kan dog

anføre et tysk ordsprog, der meget bestemt tyder i den retning: *Ich kann das Küsscn nicht leiden, sagte das Mädchen, wenn ich nicht dabei bin.*

Hvis nu alligevel, trods alt hvad jeg har anført, en eller anden streng moralist vilde holde på, at det er og bliver en »hæsselig« vane at kysse de unge piger, og hvis muligvis en endnu strengere moralist vilde hævde, at det ovenikøbet er en synd, så skal jeg kun dertil sige, at det i alt fald er af den slags synder, som der er tilgivelse for; selv paven nægter ikke sin absolution. Det siger Italienerne, og de må jo bedst kende forholdene i Rom. »Kys mig,« hedder det i en italiensk folkevise, »paven tilgiver dig; kys mig, så skal jeg kysse dig, og paven tilgiver os bægge«.

O bella figlia, o bella garzona
Baciate me, chè il Papa vi perdona;
Baciate me, chè io bacerò vui,
Chè il Papa ci perdona tutti e dui.

Er paven en så medgørlig mand, så kan sagtens en underordnet kirkens tjener som Aarestrups pater Hugo sige:

Barn, hvad gør et kys til sagen,
Når det blot er langt og sødt.

III

KÆRLIGHEDSKYS

Seigneur, tu m'as donné les baisers de ma mère,
Je te benis, seigneur !

(F. E. ADAM).

KYS er også udtryk for følelser, hvor det erotiske moment er udelukket, følelser, der derfor er mindre brændende og mindre begærende, men hyppigt langt dybere og varigere.

Kysset er udtryk for kærlighed i dette ords videste og mest omfattende betydning; det bringer bud om ømhed og trofast hengivenhed, om taknemmelighed, barmhjertighed og medlidenhed, om stærk glæde og dyb sorg.

Først og fremmest er kys udtryk for den dybe og inderlige følelse, der knytter forældre til børn. Ved dets indtræden i verden modtages det lille hjælpeløse barn af faderens og moderens varme kys; i middelalderen kyssede de den nyfødte tre gange i den hellige treenigheds navn.

Og forældrenes kys følger barnet livet igennem. Da Hektor tager afsked med sin hustru Andromake,

løfter han deres lille søn op på armen; dog barnet ræddes for faderens hjælm, »for kobberets glans og den viftende hestehårs hjelmbusk«:

> Men af sit hoved på stand da tog den strålende Hektor
> Hjelmen af glimrende malm, og ned på jord han den satte,
> Kyssed sin elskede søn og gynged glutten på armen.

Evangelisten Lucas fortæller om den forlorne søns hjemkomst, at »der han endnu var langt borte, så hans fader ham; han ynkedes inderligen og løb til og faldt om hans hals og kyssede ham.«

Forældrenes kys er som den gode engel, der vogter barnet for alt ondt. Da Johannes i *Forførerens dagbog* skal skildre det indtryk, Cordelia gør på ham, siger han, at hun så så ung og frisk ud, »som om naturen lig en øm og rig moder først i dette øjeblik havde sluppet hende ud af sin hånd«, og han fortsætter: »Det var mig, som var jeg vidne til denne afskedsscene, jeg så, hvorledes hin kærlige moder endnu engang til afsked omfavnede hende, jeg hørte hende sige: Gå nu ud i verden, mit barn, jeg har gjort alt for dig, tag nu dette kys som et segl på dine læber, det er et segl, som vogter helligdommen,

ingen kan bryde det, når du ikke selv vil, men når den rette kommer, da vil du forstå ham. Og hun trykker et kys på hendes læber, et kys, der ikke som et menneskeligt kys tager noget, men et guddommeligt kys, der giver alt.«

Den kyske renhed, der omstråler og beskytter Cordelia, er som genskinnet af moderens kys.

Derfor tillægges der også i æventyrene forældrekysset en altovervindende magt. Da Vildering kongesøn forlader Miseri mø og går alene til sine forældre for at fortælle dem, hvad der er hændet ham, beder hun ham indstændigt vogte sig for, at hans forældre kysser ham — »ti sker det, glemmer du mig helt«. Trods hans vægring kysser hans moder ham, og glemsel lægger sig over fortiden; han glemmer sin trofaste brud, der sidder og venter ham langt ude i skoven.

Kærlighedskys vexles ikke blot mellem forældre og børn, men mellem alle medlemmer af samme familie; vi træffer dem også udenfor de snævre

familieforhold, overalt hvor dyb hengivenhed forener mennesker.

Da Naomi tog afsked fra sine sønners hustruer, »kyssede hun dem, og de opløftede deres røst og græd, og Orpa kyssede sin mands moder, men Ruth hængte ved hende«. Da Moses gik sin svigerfader imøde, »bøjede han sig og kyssede ham, den ene hilsede den anden, og de gik ind i teltet«; og da Jacob efter at have kæmpet med Herren traf Esau, løb denne imod ham, faldt om hans hals og kyssede ham.

Familiekysset brugtes også meget af Romerne; Propertius bebrejder i en elegi sin elskerinde, at hun efter forgodtbefindende opfinder en masse slægtninge for altid at have nogen, der kan kysse hende. Hermed hænger det således sammen; der fandtes i oldtiden en såkaldet *ius osculi*, der gav alle kvindens nærmeste slægtninge lov til at kysse hende. Om denne mærkelige ret existerer der nogle besynderlige fortællinger. Gamle sagn, der drøftes alvorligt af flere forfattere, beretter, at det engang var kvinden forbudt at drikke vin; den omtalte *ius* skulde da

være blevet indstiftet, for at hendes pårørende på en behagelig og praktisk måde kunde overbevise sig om, at hun holdt sig forbudet efterretteligt. Endnu i forrige århundrede er denne højst usandsynlige forklaring blevet forsvaret i en tysk doktordisputats.

Også hos oldtidens Grækere omtales kærligheds-kysset hyppigt. Odysseus træffer ved sin hjemkomst sine tro hyrder; han giver sig tilkende for dem og viser dem som sikkert tegn en skramme, han engang fik på jagten:

Her er den skramme, som fordum et svin mig slog med sin huggert,
Da med Autolykos' sønner jeg op på Parnasos var dragen.
Talende så sine pjalter han rev tilside fra skrammen,
Men da hyrderne så den, og alt genkendte tilfulde,
Græd de lydt, mens armene fast om Odysseus de slynged,
Bøde ham fro velkommen, og kyssed hans hoved og skuldre.
Også Odysseus bedækked med kys deres hænder og hoved.

På samme hjærtelige måde havde hyrden Eumaios modtaget Odysseus' søn, da han vendte hjem fra sin rejse og lykkelig havde undgået bejlernes efterstræbelser:

Først han kyssed hans hoved og bægge hans dejlige øjne,
Bægge hans hænder dernæst, og tårerne rullede stride.
Ret som den kærlige fader sin søn omfavner så henrykt,
Når i det tiende år han kommer fra fremmede lande,
Sønnen, den eneste, elskte, som dyb bekymring ham voldte;
Så den ærlige hyrde den fagre Telemakos kyssed,
Knugende fast ham i favn, som om han fra døden var undflyet.

Samme modtagelse får han af sin gamle amme og sin moder:

Ammen, den tro Eurykleia, blev først ham var, da han indtren,
Just som med skind af får hun de prunkende stole bedækked;
Grædende gik hun imod ham, og trindt omkring ham tillige
Stimled de terner, som tjente den kraftige konning Odysseus,
Bøde ham fro velkommen, og kyssed hans hoved og skuldre.
Ud af sit kammer da tren den forstandige Penelopeia,
Artemis ligned hun grant og den gyldene viv Afrodite,
Og om den elskede søn sine arme med tårer hun slynged,
Kyssede både hans hoved og bægge hans dejlige øjne.

En anden berømt genkendelsesscene, men af langt senere datum, har vi i det oldfranske heltedigt om Girart de Roussillon. Efter mange års forløb vender Girart fattig og syg tilbage til Frankrig. Han fremstiller sig for dronningen, der genkender ham ved hjælp af en ring, og »til trods for at det var Lang-

fredag, faldt hun Girart om halsen og kyssede ham syv gange.«

Det tør vel anses for overflødigt at anføre flere exempler på kærlighedskys. Vi træffer det til alle tider i vigtige og bevægede øjeblikke, ikke blot mellem dem, der har hinanden kær, men også som udtryk for dyb erkendtlighed. Da apostlen Paulus tog afsked med de ældste af menigheden i Efesos, »brast de alle i hæftig gråd og faldt ham om halsen og kyssede ham.« Da de Malesherbes havde udbedt sig den farlige ære at forsvare Louis XVI for domstolen, rejste kongen sig op og kyssede ham i alles påsyn for at vise sin taknemmelighed.

Selv mellem mennesker, der er aldeles ukendte for hinanden, kan kærlighedskys vexles. Den inderligste medfølelse, den varmeste interesse for et andet menneskes ve og vel kan skabes i et nu.

Bekendt er fortællingen om Ingeborg Vinding og Poul Vendelbo Løvenørn. H. P. Giessing meddeler den efter mundtlig tradition i følgende form: »Den fattige student Poul Vendelbo gik en dag på volden omkring København og spaserede med to rige adels-

mænd, som tillige med ham var blevne dimitterede fra Horsens skole. De bemærkede da en overordentlig dejlig dame, som sad ved vinduet i et af de tilstødende huse. Den ene af adelsmændene skal da i en slags spottende tone have sagt til Vendelbo: Ja kunde du få et kys af denne dame, Poul, da skulde vi bekoste den rejse til udlandet, som du så meget ønsker at kunne foretage. Vendelbo skal have taget ham på ordet, begivet sig op til damen og forestilt hende, hvorledes hans livs lykke muligen var afhængig af hende. Hun skal derefter have draget ham hen til vinduet og meddelt ham kysset i adelsmændenes påsyn. Han drog derefter til fjerne lande, og da han omsider kom tilbage som generaladjudant Løvenørn, opsøgte han hin skønne dame, som ikke var nogen anden end Ingeborg Vinding.«

Det er denne, for bægge parter lige karakteristiske anekdote, som Carl Ploug så nydelig har benyttet i digtet *Et kys*.

Professorens datter sidder alene i dagligstuen »og nynnede på en vise, hun lærte sig udenad«. Da banker det på, og ind kommer den unge Poul med

sin dristige bøn; først vil hun afvise ham med et harmfuldt ord:

Dog, førend ordet hun nævned,
Løfted hun øjet igen;
Skulde dets lynslag ramme
Den dristige ungersvend.

Men ak, der stod han så rolig,
Både beskeden og kæk,
Med så ærbare miner
Og med så ærlige træk.

Atter sig jomfruens øje
Sænked, ti lynet var spildt,
Og med en dybere rødme
Svared hun venlig og mildt:

Uret har I vel sagtens,
At I med sådan en bøn
Op til en ærbar kvinde
Haver jer sneget i løn.

Men om jert åsyn ej lyver,
Så er I ædel og god,
Derfor jeg eders lykke
Ej heller vil stå imod.

Tog hun ham så ved hånden,
Sammen til vindvet de gik.
Jomfruen blussed og bæved;
Kysset han tog og fik.

Det er overflødigt nærmere at omtale dette digt, som vel er det populæreste af Plougs forsøg i mere episk fortælling. Hvor vidt anekdoten er historisk eller ej, vides ikke; men med det kendskab vi har både til hans og hendes karakter, kan den i ethvert tilfælde ikke betegnes som usandsynlig; Ploug kan således godt have ret, når han siger:

Et kys har med sin milde flamme
Engang tændt ærens høje bavn;
Et kys har givet Danmarks saga
I gem et herligt heltenavn.

I den oldfranske litteratur findes en noget beslægtet fortælling; den forekommer i det gamle mirakelspil om La Marquise de la Gaudine. Hun er under sin mands fraværelse blevet falskelig anklaget for utroskab og kastet i fængsel; ingen tør tage hendes forsvar, da der pludselig optræder en ridder, Anthenor, der strax tilbyder med sværd i hånd at forsvare hendes uskyld; fra gammel tid stod han i et inderligt taknemmelighedsforhold til hende på grund af, at hun en gang havde reddet hans liv med et kys. Han fortæller selv naivt og ubehjælpsomt, hvor-

ledes det gik til: »Jeg var engang, som du ved, stedet i en dødelig fare; kongen havde mistillid til mig og troede, at jeg efterstræbte hans hustru. Ak! således forholdt det sig jo slet ikke. Men en dag sagde han til mig, at han vilde tro mig, når jeg sagde ham, hvem der var min hjærtenskjær. Da vidste jeg ikke, hvad jeg skulde gøre, og for at redde mit liv sagde jeg, at markisen var min veninde. Men hermed var han ikke fornøjet, han forlangte at overbevises, og i hans nærværelse måtte jeg tage hende om livet og bede hende om et kys. Hun gav mig det og reddede mig derved for kongens efterstræbelser. Aldrig vil jeg kunne gengælde hende, hvad hun har gjort for mig.«

Kærlighedskysset anvendes også overfor, hvad der indgyder afsky og væmmelse.

Legenderne fortæller om den hellige Martin, at da han en dag kom til Lutetiæ ledsaget af en stor menneskemængde, fik han ved byens port øje på en spedalsk, der var rædselsfuld at se, og alle fjærnede sig fra ham med afsky. For at lære dem, der fulgte

ham, kristenkærlighed, gik han hen til den stakkels syge, kyssede og velsignede ham, og den næste morgen var han helbredet som ved et mirakel.

Netop gennem selvovervindelsen overfor hvad der umiddelbart er modbydeligt og hæsligt får dette kærlighedskys sin store værdi og betydning. Francesco fra Assisi havde givet afkald på sit overdådige liv, havde skænket sin formue til de trængende, havde levet som tigger, men hans omvendelse var endnu ikke fuldkommen; han blev først moden til sit store kærlighedsværk, da han overvandt sin afsky for de spedalske. En dag på en ridetur mødte han en sådan stakkels syg, hvis hele legeme var som et stort åbent sår, og af væmmelse vendte han sin hest. Men strax efter skammede han sig over sig selv, sprang af hesten, talte venligt til den syge, skænkede ham, hvad han havde af penge og kyssede ham på bægge hænderne. Således beretter de historiske krøniker, men legenden tilføjer, at den spedalske strax efter forsvandt. Det var Kristus selv, der på denne måde vilde give Francescos skønne og ædle kærlighedsliv dets ophøjede indvielse.

Kærlighedskysset spiller også en stor rolle i folkedigtningen; det alene har magt til at hæve fortryllelsen, det alene bryder alle trolddomskunster og forgørelser og kan give mennesket dets oprindelige skikkelse tilbage.

I den skotske vise om Kempion fortælles, hvorledes jarlens datter af Estmereland forfølges af sin onde stedmoder, der tilsidst ved koglende kunster omskaber hende til en orm:

Kom hid til mig, du lidet barn,
Og sæt dig ned for min fod;
Den dom, jeg nu vil dømme dig,
Den vorder dig ej god.

Du skal blive den værste orm,
I røde luer at skinne;
Du skal svømme den salte sø,
Og sove på fjældenes tinde.

Aldrig vorder du kvindes lige,
Aldrig så god en stund,
Forinden Kempion, kongens søn,
Vil kysse dig på din mund.

Så slog hun hende med ormeham
Af lyse luer og røde.

Ormen svam over salten sø
Sig selv til sorg og møde.

Ormen ligger på høje fjæld,
Den fælder tåre på kind;
Den kalder på Kempion, kongens søn,
At den må frelse finde.

Tilsidst hører Kempion råbet, og han roer ind under fjældets side:

Og kys du mig på min lede mund,
Om du er en kristnet mand,

beder ormen. Men Kempion tør ikke. Ormen vinder sig ind og ud, og fjældet står i brand; tilsidst samler dog Kempion alt sit mod:

Så kyssed han ormens lede mund
Med sorgen udi sit sind,
Der gik frem den skønneste jomfru
Gennem det ormeskind.

Det samme tema genfindes også i vore egne viser. I *Jomfruen i ormeham* er den unge pige blevet forvandlet til en liden orm, der i græsset monne springe. Men så kommer ridder hr. Jennus:

Det var herre Jennus
Han rider ad grønnen led:
Der så han den liden orm,
I græsset som han skred.

Det var herre Jennus
Han bukker over sadelbue:
Så minded han den liden orm,
Hun blev så høvsk en jomfru.

Det var herre Jennus,
Han gav den jomfru sin tro,
Og så lod han deres bryllup gøre,
Dem både til glæde og ro.

Den rose vilde han love.

I en anden vise er pigen af sin stedmoder blevet omskabt til et lindetræ, og hun klager sin nød:

Mig skabte hun til linden så bold,
Hun bad mig stande på grønnen vold.

Hun bad mig så stande og bide ikke bod,
Foruden en kongens søn minded min rod.

Her haver jeg standet i årene fem,
Ingen kongesøn haver mig mindet i dem.

Her haver jeg standet i årene ni,
Ingen kongesøn haver mig mindet i di.

Men endelig slår forløsningens time; kongens datter har hørt lindens klager, og hun sender brev til sin broder, der strax kommer:

Han lod vinde op sejl af silke rød;
Så sejler han over salten sø.

Den herre slog over sig skarlagen små,
Og ud til linden så monne han gå.

Selv minded han den linderod,
Så blev hun til en jomfru god!

Tilsvarende poetiske beretninger om kærligheds-kyssets forløsende kraft findes i mange landes litteratur, således hyppigt i de gamle franske Artusromaner (*Lancelot*, *Guiglain*, *Tirant le blanc*), hvor prinsessen af onde magter forvandles til en frygtelig lindorm eller drage og kun kan få sin menneskelige skikkelse tilbage, når en ridder har mod til at kysse hende; dette kys kaldes *le fier baiser*. Fra den franske litteratur vandrede temaet over i den italienske, hvor det blev optaget og benyttet først i *Carduino*, senere i Bojardos *Orlando innamorato*. Efter mange farlige æventyr kommer helten ind i et fortryllet slot, hvor

der sidder en ung skøn jomfru ved en grav; hun siger til ham, at hun kun kan befris, hvis han tør løfte stenen fra graven og kysse, hvad der da viser sig. Uden at betænke sig åbner ridderen graven, og en uhyre slange med hvislende tunge og giftig ånde skyder frem. Bævende af skræk opfylder han sit løfte, og i samme øjeblik forvandles udyret til en skøn fe, der overøser sin befrier med velgerninger. I forrige århundrede blev dette motiv dramatiseret som »fiaba teatrale tragicomica« af Gozzi i *La donna serpente.*

Endelig kan også mange folkeæventyr anføres. I »det grimme dyr« trygler den forvandlede prins den unge pige, han har bortført på sin ryg, om et kys. »Nej, svarer hun, hvor kan jeg kysse dig, du er så grim og har syv horn i panden.« Så gik dyret bedrøvet sin vej, og hun så det ikke mere; men en dag så hun det ligge død i haven under en busk; da græd hun, som hun aldrig før havde grædt, kastede sig ned over det, klappede og kyssede det. Og da kom det igen tillive. Det grimme dyr blev den dejligste prins, hun kunde se for sine øjne. Han

fortalte hende da, at han var blevet forgjort af en ond troldhex og kunde ikke frelses, med mindre en mø vilde holde af ham og kysse ham, så grim han var.

Her befrir kærlighedskysset fra døden, og dog er selve døden kun et stort kærlighedskys. Når et menneske forlader livet, er det Gud, der tager sit barn i sine arme, kysser det og fører det bort fra jorden til lysere og lykkeligere egne.

Denne så poetisk skønne opfattelse af døden har fået sprogligt udtryk i italiensk, hvor man istedetfor at dø kan sige »at slumre ind i Herrens kys«, *addormentarsi nel bacio del Signore.* Og den har fået kød og blod i en gammel helgenfortælling. Det berettes om Sancta Monica, at da hun lå døende på sit leje, kom et lille barn, som ingen kendte, hen til hende og kyssede hende på brystet. Og strax, som om barnet havde kaldt på hende, bøjede hun sit hoved og udåndede sit sidste suk.

Kærlighedskysset følger mennesket udover livet. I et kys tager man afsked med det afsjælede legeme.

Der står i Genesis, at da Jakob var død, »faldt

Josef over sin faders ansigt, græd over ham og kyssede ham«. Og om Abu Bekr, Muhameds første discipel, hans svigerfader og efterfølger, fortælles der, at da profeten var død, gik han ind i hans telt, afhyldede hans ansigt og kyssede det.

I den sælsomme digtning *Ebbe Tygesøns dødsridt*, hvor ridderens hest bringer hans lig tilbage til hans fæstemø, hedder det:

Så tog hun det blodig hoved,
Hun minned hannem for sin mund;
Hun dåned, og hun døde
I den samme stund.

I oldtiden krævede de elskende denne kærlighedsgærning af hinanden. »Når alabastervasen fyldt med syrisk vellugt er udgydt over mit legeme, skal du, Cynthia, give mig det sidste kys på mine iskolde læber«, således står der i en af Properts elegier, og samme forlangende er udtrykt i en elegi af Tibul: »Når man har lagt mig på bålet, skal du komme, inden man tænder det, og bedække mig med kys og med tårer«.

Dødskysset er så naturligt, at det er ganske over-

flødigt at eftervise dets existens hos de forskellige nationer. Det var ikke blot et kærlighedsbevis, man mente også gennem et kys at kunne tilbageholde sjælen endnu en kort tid. I *Tristia* beklager Ovid sig over sit glædeløse ophold i Tomis, hvortil kejser August havde forvist ham, og han er fortvivlet over, at han ikke, når dødens time nærmer sig, har sin elskede hustru ved sin side, at hun kan stanse den bortflygtende sjæl med sine tåreblandede kys. Kysset er det sidste ømme kærlighedsbevis, man skænker det menneske, man har elsket; og man mente i oldtiden, at det ledsagede mennesket til underverdenen.

Endnu i vore dage kræver folketroen mange steder, at den nærmeste af familien skal kysse liget på panden, inden kisten lukkes; ja i nogle egne er enhver, der ser et lig, pligtig til at kysse det; ellers vil han ikke få ro for den døde.

IV

FREDSKYS

Salutate invicem in osculo sancto.
(PAULI Ep. ad Romanos.)

Som udtryk for den dybe usanselige kærlighed kom kysset også til at spille en rolle i den oldkristelige kirke.

Kristus har sagt: »Fred lader jeg eder, min fred giver jeg eder«, og medlemmerne af Kristi kirke, gav hinanden freden symbolsk ved et kys. Paulus omtaler atter og atter det hellige kys (φίλημα ἅγιον). I brevet til Romerne skriver han: »Hilser hinanden med et helligt kys«, og han gentager denne opfordring såvel i bægge brevene til de Korinthier, som i det første brev til de Thessaloniker. Her hedder det: »Hilser alle brødre med et helligt kys.«

Og det hellige kys blev efterhånden optaget i det kirkelige ceremoniel, det benyttedes ved højtidelige lejligheder, som dåb, vielse, skriftemål, ordination, jordefærd, o. s. v.

Ved vielser var ritus følgende: Når den højtidelige messe var afsluttet, og man havde sunget *Agnus Dei*, gik brudgommen op imod alteret og modtog fredskysset af præsten. Derefter gik han tilbage til sin hustru og overgav hende, ved krusifixets fod, præstens fredskys. Minder om denne rituelle skik findes endnu i flere kirker i England.

Også ved nadveren spillede det hellige kys en betydelig rolle; i den græsk katolske kirke blev det givet før den hellige handling; i den romersk katolske kirke derimod efter. Præsten kyssede den syndsforladte, og gennem kysset gav han ham freden; dette var det egentlige fredskys (*osculum pacis*). Et ejendommeligt sprogligt minde herom har vi i gammel irsk, hvor ordet *pōc*, der stammer fra det latinske *pax*, ikke betyder fred, men kys. Denne betydningsforandring må vel for en del tilskrives en misforståelse af præstens ord, når han kyssede den syndsforladte: *pacem do tibi* (jeg giver dig fred). Man opfattede kysset som hovedsagen, og mente at *pacem* refererede sig til dette. Samme forhold træffes også i ældre spansk, hvor *paz* ligeledes har fået betydningen kys.

I en gammel romance, der fortæller, hvorledes kong Fernando slog Cid til ridder, hedder det til slut, at han spændte ham et sværd om livet og gav ham »fred« på munden:

> El Rey le ciñó la espada,
> Paz en la boca le ha dado.

Det hellige kys forekommer også ved de oldkristelige kærlighedsmåltider, de såkaldte agaper, ja det udvexledes endogså hyppigt i selve kirken mellem alle de troende uden hensyn til køn, hvilket gav hedningerne anledning til forargelse, og det indskrænkedes derfor således, at kun mænd kyssede mænd, kvinder kvinder.

Fredskysset brugtes endnu i Frankrig i det 13de århundrede. Vi kan se det af en lille, ubehagelig begivenhed, som hændte Ludvig den helliges dronning, Marguerite. En dag hun var i kirke og fredskysset skulde gives, stod der ved hendes side en kvinde i prægtige klæder; hun antog hende for en fornem dame og gav hende fredskysset. Det viste sig imidlertid, at dronningen havde taget fejl, hun

havde kysset en simpel kurtisane, der altid sværmede om hoffet. Hun klagede da til kongen, og der blev truffet forskellige bestemmelser med hensyn til kurtisanernes dragt for i fremtiden at gøre al forvexling med anstændige kvinder umulig.

Fredskysset i kirkerne synes ellers at være blevet opgiven i den senere middelalder, på forskellig tid i de forskellige lande.

I midten af det trettende århundrede indførte man i England et særligt kysseapparat, det såkaldte *osculatorium* eller *tabella pacis*; det var en metalplade med et helligt billede, og det sendtes rundt i kirken til kys.

Fra den engelske kirke overførtes oskulatoriet efterhånden i andre, men intetsteds synes det at have kunnet glæde sig ved nogen særlig lang levetid. Det gav på forskellig måde anledning til forargelse.

Dels afstedkom det åbenlys kiv og strid inde i selve kirken, hvor fornemme folk skændtes højt om, hvem den ære tilkom at kysse det først — rangstridigheder i kirkerne er, som man ser, af gammel datum.

Dels synes det også at have gjort tjeneste som en slags profant kærlighedsbud; når en smuk, ung pige kyssede det, var der strax en galant ung mand ved hendes side, der med længsel ventede på at modtage det direkte fra hendes hånd og læber. I et digt af Marot hedder det:

Je lui ai dit qu'elle était belle,
J'ai baisé la Paix après elle.

Oskulatoriet tjente således til fornyelse af den allerede i oldtiden både fra de græske romaner og Ovid så godt kendte galante skik — Huet kalder den *elegans urbanitatis genus* — at elskeren drak af bægeret netop dér, hvor den elskedes læber havde rört.

Også i danske kirker har tidligere et slags oskulatorie været benyttet. De katolske præster viste folket »et billede i en bog« (naturligvis et helgenbillede); det kyssede menigheden, og herfor erlagdes der til degnen en lille afgift, kaldet »kyssepenning« eller »bogpenning«. Selv efter at kysseskikken ved reformationen var bleven afskaffet, beholdtes dog »bogpenningen« som et almindeligt degneoffer. Peder Plade

taler i sin visitatsbog om »bogpenge, heller huad I ellers pleye aff arilds tid at giffue hannem [degnen].« Men på Roskilde landemode 1565 blev det degnene forbudt at indkræve denne afgift.

Det hellige kys bruges endnu i den græsk-katolske kirke påskemorgen. Alle de troende hilser da hinanden i kirken med kys og med ordene: Kristus er opstanden! — I sandhed han er opstanden! lyder svaret.

I den romersk-katolske liturgi er dets brug væsentligt indskrænket til visse messer, og det udvexles kun mellem præsterne, ikke mellem menighedens medlemmer. Først kysser biskoppen og ærkediakonen alteret. Derefter knæler ærkediakonen, og biskoppen giver ham fredskysset med ordene: *Pax tibi, frater, et ecclesiæ sanctæ Dei* (fred være med dig, broder, og med Kristi hellige kirke). Ærkediakonen svarer: *Et cum' spiritu tuo* (og med din ånd). Derefter rejser han sig, knæler for alteret og bringer fredskysset til den fornemste af kannikerne, hvem han kysser på den venstre kind med ordene *pax tibi*, og således sendes fredskysset under mange forskellige ceremonier rundt til alle de tjenestegørende præster.

Det hellige kys trængte tidlig udenfor kirkens mure og fik anvendelse ved profane, højtidelige handlinger. Det var således almindelig skik i middelalderen, at forlig og forsoning mellem fjender besegledes med et kys; gamle tyske digtere omtaler det under navnet »*vredekuss*«. Og så udbredt var forsoningskyssets anvendelse, at verbet at sone eller udsone fik betydningen at kysse; denne betydning har *sônen* endnu i frisisk.

I et gammelt fransk mirakelspil siger den hellige Bernard af Clairvaux til grev Vilhelm og biskoppen af Poitiers, der længe har ligget i indbyrdes strid, og mellem hvem det er lykkedes ham at stifte fred: »For nu at vise, at Eders venskab er sandt og rent, må I kysse hinanden.« Grev Vilhelm nærmer sig da biskoppen: »Herre, jeg beder dig om tilgivelse for de fortrædigelser, jeg har tilføjet dig; stor uret har jeg gjort imod dig. Kys mig nu for at besegle vor fred, og jeg skal kysse dig af et oprigtigt hjærte.«

Ridderne gav også hinanden fredskysset, inden de gik i slaget, og tilgav hinanden alle formentlige eller virkelige forurettelser.

I *Covenant Vivien* udvexler Vivien fredskysset med Girart og sex andre af de fornemste krigere, inden den store kamp med kong Desramé begynder.

Manzoni har benyttet fredskysset i den gribende scene i *I promessi sposi*, hvor Fra Cristoforo får tilgivelse af den adelsmand, hvis broder han har dræbt. Adelsmanden modtager munken i sit palads. Omgiven af alle sine slægtninge står han midt i den store sal med venstre hånd knyttet om kårdehæftet, medens den højre holder fligen af kappen ind til brystet. Kold og stiv ser han foragteligt og med undertrykt vrede på den indtrædende novice; men denne viser en så gribende anger, en så ædel ydmyghed, at adelsmanden uvilkårlig opgiver sin tvungne værdighed. Han rejser selv den knælende broder, skænker ham sin tilgivelse, og tilsidst »reven med af den almindelige bevægelse kastede han armene om hans hals, gav og modtog fredskysset.«

Efter middelalderen forsvinder fredskysset fuldstændigt som officielt tegn på forsoning; enkelte exempler kan endnu anføres fra Catherine af Medicis hof, men de er nærmest at betragte som kunstlede

forsøg på at genindføre en gammel opgivet skik. Efter Frants af Guises mord 1563 mødes hans enke og broder med admiralen af Coligny; denne sidste sværger på, at han ikke har vidst det ringeste om mordplanerne, hvorefter de kysser hinanden og giver gensidige løfter om at glemme al fjendskab og for fremtiden leve i god forståelse.

Dette fredskys formåede ikke at genoplive den gamle skik, ligeså lidt som Lamourettes mærkelige forsøg på revolutionstiden.

Den 7de juli 1792, da spliden mellem den lovgivende forsamlings medlemmer havde nåt en uhyggelig højde, samtidigt med at østrigske og prøjsiske hære marscherede mod Paris, rejste Lamourette sig og holdt en glødende patriotisk tale, hvori han på det indstændigste opfordrede alle forsamlingens medlemmer til enighed. Lad os glemme al mulig splid, *et jurons-nous fraternité éternelle*, således endte han, og strax faldt de deputerede i hinandens arme, og i en almindelig forsoningskysning blev der givet gensidig tilgivelse for alle fornærmelser. Dog enigheden varede kun kort. Dagen efter begyndte stridighederne

igen, og et par år senere døde Lamourette selv under guillotinen; men udtrykket *un baiser Lamourette* lever endnu i det franske sprog som en halv ironisk betegnelse for kortvarige forsoninger.

V

ÆRBØDIGHEDSKYS

Les rois des nations, devant toi prosternés
De tes pieds baisent la poussière.

(Racine, *Athalie*.)

MARGRETHE af Skotland, der var trolovet med Karl VII's søn, daufinen Louis (den senere Louis XI), kom en dag igennem en sal, hvor Alain Chartier sad indslumret på en stol. Da hun fik øje på den sovende digter, gik hun rask hen til ham og kyssede ham på munden. Flere i hendes følge forbavsede sig herover, »fordi naturen, hvad Chartier angik, havde ladet en skøn og rig ånd tage bo i et uskønt legeme«; men prinsessen svarede dem, at de ikke skulde forundres over, hvad hun havde gjort; det var ikke manden, hun havde kysset, men den mund, fra hvilken så mange gyldne ord var udgået.

Margrethes kys var altså et udtryk for den ærbødighed, hun nærede for digteren, og for den beundring og ærefrygt, hans poetiske snille indgød hende.

Noget tidligere i middelalderen træffer vi et andet mærkeligt exempel på et kys som udtryk for ærbødighed; men dette kys er af en langt ydmygere art. Det fortælles, at da kejser Otto I havde taget afsked med sin fromme moder i en klosterkirke, fulgte hun ham med øjnene, så langt hun kunde; derpå vendte hun tilbage til kirken og kyssede det sted, hvor hans fødder havde stået.

Ærbødighedskysset er af ældgammel oprindelse. Fra de ældste tider af finder vi det anvendt overfor alt, hvad der er helligt, ophøjet og tilbedelsesværdigt. Overfor guderne, deres billeder, templer og altre, såvel som overfor konger og kejsere; af ærefrygt kyssede man også jorden, ligesom sol og måne hilstes med kys.

I den første Kongernes bog taler Herren til Elias om Israels ugudelighed, og han siger: »Jeg har ladet syv tusinde blive tilovers i Israel, nemlig alle knæ, som ikke have bøjet sig for Baal, og hver mund, som ikke har kysset ham.«

I det 31te kapitel af Jobs bog berømmer Job sig for sin gudsfrygt: »Jeg har ikke bedrevet afguderi,«

siger han, »rædsel vilde være kommet over mig, dersom jeg havde set til sollyset, når det skinnede, eller til månen, når den gik herlig, og mit hjærte havde ladet sig forlokke i løndom, så at min mund kyssede min hånd.« Her hentydes utvivlsomt til de håndkys, hvormed hedningerne plejede at hilse himmellegemerne.

Når profeten Hoseas klager over Israels børns afguderi, siger han, hvis jeg da forstår stedet ret, at de støbe afgudsbilleder af kalve, som de kysser.

Også i den klassiske oldtid kendtes en sådan hyldning af guderne; man kyssede gudebilledernes hånd, knæ og fødder, ja selve munden. Cicero beretter i en af sine taler mod Verres, at læberne og hagen på den berømte Herculesstatue i Agrigent var fuldstændig opslidte af de frommes kys.

I anledning af dette sted fortæller Bayle, at man en dag spurgte en læge om grunden til, at et bronceansigt således kunde slides op af kys, hvorimod kys ikke efterlod spor selv på den mest eftertragtede hetæres ansigt. Han svarede, at grunden vel var den, at statuerne blev kyssede århundreder igennem, men

at hetæren kun kysses i et ringe antal år, sålænge næmlig hendes skønhed varer. Denne grund tilfredsstillede dog ikke, og man henviste til, at det bløde kød måtte slides langt hurtigere end den hårde bronce; desuden var jo elskovskys langt voldsommere end ærbødighedskys. Lægen anførte da en ny grund, næmlig, at hvad kysset slider af broncelæberne er tabt for bestandig, medens slidet af de levende læber strax erstattes ved legemets ernæring. Med dette svar erklærede alle sig tilfredse.

I det kristne samfund kom ærbødighedskysset til at spille en meget stor rolle. Evangelisten Lukas fortæller, at da Kristus sad tilbords i farisæerens hus, kom der til ham en kvinde, der var synderinde, »hun vædede hans fødder med tårer og aftørrede dem med sit hovedhår; hun kyssede hans fødder og salvede dem med salve.« Da farisæeren undrede sig over, at han tillod en sådan kvinde at røre ved ham, beskæmmede han ham med lignelsen om de to skyldnere og tilføjede: »Du gav mig intet kys, men denne aflod ikke fra hun kom ind at kysse

mine fødder; du salvede ikke mit hoved med olje, men hun salvede mine fødder med salve.«

Der står i Psalmernes bog: »Kysser sønnen, at han ikke bliver vred, og I skulle omkomme på vejen, når hans vrede en liden stund optændes; salige ere alle de, som forlade sig på ham.«

Disse bekendte linjer har C. H. Spurgeon brugt som udgangspunkt for en prædiken (»En indtrængende opfordring«), som han holdt i The Music Hall i London d. 3. juli 1859, og hvori han især søger at gøre sine tilhørere forståeligt, hvad det vil sige, at vi skal »kysse Kristus«. Kysset, siger han, er et tegn på tilbedelse; at kysse Kristus er altså at anerkende ham som Gud og yde ham guddommelig ære. Kysset er tegn på hylding og undersåtligt forhold; vi skal altså anerkende Kristus som vor konge og love blindt at følge hans lovbud. Kysset er tegn på forsoning; vi skal altså vise, at vi er blevet forligte med Gud. Endelig er kysset det store tegn på kærlighed; at kysse Kristus er derfor blot en billedlig omskrivning for at elske ham med dyb og inderlig kærlighed.

Som synderinden viste sin ærefrygt for Kristus ved at kysse hans fødder, således ærede man også senere alle de hellige mænd og kvinder. Man hilste dem ydmygt med hånd- eller fodkys, og legenden fortæller, at den, som kyssede den hellige Domenikus' hånd, aldrig syndede mere. Det ærbødige håndkys bruges endnu i mange lande, ganske særligt i Syd-italien, overfor præster.

Ærbødighedskysset overførtes på alt, hvad der var helligt eller indviet til hellig brug.

Man kyssede korset med den korsfæstedes billede, og *korskysset* anses stadig for en særlig hellig handling; den kræves i flere lande ved edsaflæggelse som den højeste bekræftelse af, at man taler sandhed, og som en sidste kærlighedshandling rækker man døende og dødsdømte frelserens billede til kys. Korskysset bringer velsignelse og lykke; i Sydfrankrig brugte man tidligere under vanskelige eller farlige forhold i mangel af et kors at kysse de korslagte tommelfingre. Når fromme katoliker hilser paven ved ydmygt at kysse hans tøffel, søger man gærne at bortforklare denne hilsen: den må ikke opfattes som

nogen personlig hyldest, der ydes paven, kysset rettes ikke imod hans tøffel, men imod det kors, som er broderet derpå; det er altså Kristus, man kaster sig i støvet for. Denne opfattelse er dog utvivlsomt en senere opfindelse; tøffelkysset opfattes retteligst som en ydmyg hyldest til paven som kirkens øverste, og således må jo pavens egen opfattelse også være, da han gentagne gange har fritaget kardinaler og andre høje rangspersoner for tøffelkysset. De forskellige konger og ambassadører, der i tidernes løb har undslået sig for denne ceremoni, har jo utvivlsomt også set en ydmygelse deri, og folkets opfattelse går ganske i samme retning. At kysse tøffelen er i mange sprog blevet udtryk for lavt og uværdigt kryberi. I den gamle tyske krigssang imod Karl V står der:

Ach denk, der ganze Kaiserstamm
Durch Päbste in gross Jammer kam,
Die deutsche Macht zerrissen;
Willst du für ihre Büberei
Noch den Pantoffel küssen?

Man kyssede jomfru Marias billede. Legenden fortæller, at Johannes fra Antiokia endog vovede at

kysse Maria på munden, og dette kys skænkede ham visdom og stor veltalenhed, ligesom det lagde et gyldent skær om hans mund, heraf hans tilnavn Krysostomos (gyldenmund) [1].

Man kysser helgenbilleder og helgenstatuer. Nede i Peterskirken i Rom findes en gammel mærkelig broncefigur af Sankt Peter, den siges at skrive sig fra det 5te århundrede, og de troende har til alle tider vist den den største ærefrygt, og derved efterhånden bortkysset en stor del af dens højre fod.

Endnu den dag idag spiller denne kyssen af helgenernes billeder en umådelig rolle så vel i den romersk-katolske som ganske særlig i den græsk-katolske kirke. Man kysser ikke blot deres billeder, men også deres relikvier; de helbreder både på sjæl og på legeme. Sankta Balbina fik forladelse for alle sine synder, da hun kyssede apostlen Peters lænker,

[1] Vi har her et udmærket exempel på, hvorledes legender kan opstå. Kirkefaderen Johannes fik tilnavnet »gyldenmund«. på grund af sin store veltalenhed, men folket søgte en anden, om jeg så må sige mere konkret forklaring af dette navn, hvis billedlige anvendelse det ikke forstod.

og Pascals niece helbrededes for en øjensygdom ved at kysse en torn af Kristi krone. Denne helbredelse, hvis historiske pålidelighed dog er ret tvivlsom, vakte stor opsigt og fremkaldte en heftig strid mellem jansenisterne og jesuiterne. Utallige er iøvrigt legenderne om, hvorledes syge pludselig har genvundet deres sundhed ved at kysse relikvier — utallige ere også satirerne, som er fremkomne over de misbrug i kurativ henseende, som dreves både med ægte og falske relikvier. En af de bekendteste er måske den middelalderlige fortælling om »munkens brog«.

En franciskanermunk var en intim ven af en købmand i Orléans og hans kone, særligt af den sidste. En aften kom købmanden uventet hjem fra en rejse, og munken, der under hans fraværelse havde søgt at adsprede konen efter bedste evne, anså det på grund af enkelte omstændigheder, der kunde misforstås, for klogest at forsvinde så hurtigt som muligt; men i skyndingen glemte han sin brog. Dog købmanden så intet, aftenen var mørk, og næste morgen stak han endogså i munkens brog istedetfor i sin egen. Da han om eftermiddagen vendte hjem

fra sine forretninger, havde han for længst opdaget sin fejltagelse, og i heftige og vrede ord krævede han sin kone til regnskab. Men hun, der strax om morgenen havde opdaget, hvad der var sket, havde skyndsomst sendt bud efter munken for at forhandle med ham om, hvad der var at gøre. Ifølge deres aftale svarede hun manden meget roligt: »Kære ven, forivr dig ikke; du burde takke mig og ikke skænde på mig. Du ved jo, at vi ingen børn har, og at vi har forsøgt alt — men til ingen nytte. Nu hørte jeg, at St. Franciscus' brog skulde kunne gøre vidundere — også i den retning, derfor har jeg ladet den hente til dig. Tag den nu af, ti der kommer vist strax bud efter den fra klosteret.« Den stakkels mand fik hurtigt brogen af, og lidt efter bankede det på; det var munken. Fulgt af en kordreng, der bar vievand og røgelsekar, kom han for at hente klosterets kostbare relikvie, og nysgerrige naboer strømmede til. Ydmygt svøbte han brogen i et hvidt klæde og bestænkede den med vievand, medens drengen svingede røgelsekarret. Så løftede han den i vejret, medens alle faldt på knæ, og efter en lov-

prisning af den hellige Franciscus bar han selv brogen frem til kys; de kyssede den alle med dyb rørelse og andagt, især den brave og taknemmelige købmand.

Denne lille fortælling morede i høj grad middelalderen; man gottede sig over dens burleske humor og blev aldrig træt af at høre den; den foreligger både som fabliau, som farce og som novelle, og den hører til de *facetiæ*, som den pavelige sekretær Poggio Bracciolini forlystede sine gode venner med i *il bugiale* (»løgnefabrikken«).

Også overfor denne verdens mægtige brugtes kysset på forskellig måde som udtryk for underdanighed og ærbødighed. Særligt udbredt var dets anvendelse i oldtiden. Man kastede sig til jorden for herskerne, man kyssede deres fodspor; man »slikkede støvet«, som det hedder. I Psalmernes bog synger Salomo om den forjættede konge, at »de som bo i ørken, skulle bøje knæ for hans ansigt, og hans fjender skulle slikke støv«; og profeten Jesaias siger: »Konger skulle være dine fosterfædre, og deres fyrst-

inder skulle være dine ammer; på deres ansigt skulle de nedbøje sig til jorden for dig og slikke dine fødders støv.«

Man kyssede ikke blot jorden for de mægtige, men også deres fødder, knæ og hænder eller fligen af deres kjortel.

Enkelte romerske kejsere optog disse orientalske skikke; således fordrede Caligula kys på hænder og fødder, og endnu i middelalderen brugtes fodkysset almindelig ligeoverfor konger.

Næsten overalt, hvor en underordnet står overfor en overordnet, træffes ærbødighedskysset. Romerske slaver kyssede deres herre på hånden, disciplene kyssede deres lærere og soldaterne deres anførere.

I middelalderen hyldede vasallen sin lensherre ved et kys på hånden eller foden (derfra udtrykket *devoir la bouche et les mains*). Bekendt er det, hvorledes det gik Karl den enfoldige, da normannerhøvdingen Rollo skulde hylde ham som sin lensherre. Den stolte viking vilde ikke bøje sig for kongen, men greb om hans fod og løftede den op til sin mund, hvorved kongen faldt over ende under de omståendes

latter. Således skildres scenen i *le Roman de Rou* kort og virkningsfuldt:

> Quant baisier dut le pie, baisier ne le deigna,
> La main tendi aual, le pie al rei leua,
> A sa buche le traist e le rei enuersa;
> Asez s'en ristrent tuit, e li reis se dreça.

Man har også kysset lensherren på låret, og dette kys kan eftervises helt op i det sextende og syttende århundrede som gammeldags skik, men håndkysset var dog utvivlsomt det hyppigst anvendte, og det var almindelig brug, at vasallen samtidigt overrakte sin herre en gave, hvorfor ordet *baise-main* (håndkys) også efterhånden antog denne betydning.

Hvis lensherren var bortrejst, når vasallen indfandt sig, måtte han kysse porten, dens lås eller slå, hvilket betragtedes som en retsgyldig substitution for håndkysset. Heraf opstod talemåderne *baiser l'huis (la porte), baiser le verrouil,* som dels anvendes som udtryk for slavisk underkastelse, dels anvendes ironisk overført om elskere, der afvises af deres dame og således nødes til at:

Baiser les huys et les cliquettes
Pour les dames qui sont dedans.

Som udtryk ikke blot for ærbødighed, men også for anger måtte børn i gamle dage kysse det ris, hvormed de var blevet tugtede. Geiler von Keiserberg skriver i det 16de århundrede: »Wenn man ein kind houwt, so muoz es dann die ruoten küssen und sprechen:

liebe ruot, trute ruot
werestu, ich tet niemer guot.

sie küssent die ruot und springen darüber, io sie hupfen darüber.« Et sprogligt minde om denne skik har vi endnu i talemåden »at kysse riset«.

Der er endnu en stormagt, vi ikke har omtalt, og som også kræver at hyldes med kys. Det er djævelen. Men for at ydmygelsen her kan blive så stor som mulig, skal man kysse ham — i bagen. Gamle billeder af sabbaten på Bloksbjærg viser os hans sataniske majestæt i en buks eller kats skikkelse; han sidder på et ophøjet sæde, medens hans tilbedere nærmer sig andægtigt og kysser ham under

halen. I enkelte hexebekendelser træffer vi endogså dette kys beskrevet: »Djævelen har en stor hale bagtil, og nedenunder den et slags ansigt; med dette ansigt taler han vel ikke, han bruger det kun til at byde frem til kys for sine mest hengivne tilhængere; det er en særlig ære at få lov til at kysse det.«

Dette noget bagvendte kys forekommer desuden i adskillige æventyr. I *Harehyrden* afstår Jeppe sin tryllefløjte til kongen på den betingelse, at han skal kysse hans æsel under halen. Det kan iøvrigt også eftervises i det virkelige liv, og vi har forskellige anekdoter fra middelalderen, der synes at godtgøre at podex-kysset er blevet anvendt som hånende straf. Der fortælles også, at en gemytlig ridder engang tvang en del munke til at hylde deres abbed på den omtalte, mindre ophøjede måde.

Kys *in ano* synes også at have været krævet af neofyterne ved deres optagelse i forskellige hemmelige selskaber.

Det er bekendt nok, hvilken rolle dette kys spiller i hånende talemåder. Allerede Romerne talte om *lingere culum* eller *lambere nates*. Mere decent siger

Tyskerne: *Küss mich da ich sitz'* eller *Er kann mich küssen da wo ich keine Nase habe.* Samme elegante omskrivning anvender også Franskmændene; det fortælles i et gammelt digt om Théodore de Bèze, hvis ungdom jo var meget stormfuld, at han engang spottende sagde om en dame, at han gærne vilde kysse hende, men at han ikke vidste, hvorledes han skulde komme til, da hendes næse var altfor lang. Da damen fik det at vide, svarede hun vittigt:

> . . . . . Pour si peu ne tenez,
> Car si cela seulement vous en garde,
> J'ai bien pour vous un visage sans nez.

Om denne indbydelse har fristet den senere så strænge kalvinist, vides ikke; damen har jo utvivlsomt været ung, og selv om han ikke har fundet hendes ansigt fuldendt skønt, så — — —; langt værre havde det jo dog været, om indbydelsen var kommet fra en gammel kælling; som bekendt betegner talemåden »*baiser le cul de la vieille*« den største tort, der kan overgå et menneske — i alt fald en spiller — nemlig at blive jan.

Der findes en jysk variant af historien om

Th. de Bèze: Jeg kørte en dag med Niels Hundepenge. Så gik der et fruentimmer forved os henad vejen. Niels siger: »Om védu hvad, Peder, da er det en køn pige, sikken figur og gang.« Da vi kom på siden af hende, var hun koparret og grim. Så siger han: »Hør, min pige, var du lige så kjøn æfor, som du er æbag, så havde a lyst til at kysse dig.« — »Ja, synes du det,« svarer hun, »så kan du jo kysse mig, hvor du tykkes, a er kjønnest.«

Lad mig i denne sammenhæng gøre opmærksom på en lydlig ejendommelighed ved det latinske ord for kys, *osculum*. Den første stavelse *os* betyder som selvstændigt ord mund, de to sidste derimod mundens kontrapart. Dette forhold er blevet benyttet i en latinsk anekdote om en gift dame; en påtrængende tilbeder bad hende om et *osculum*, og hun svarede da, at det lod sig ikke gøre, fordi det første, af hvad han bad om, udelukkende tilhørte hendes mand; men da hun ikke vilde være for hård imod ham, skulde han gærne få det sidste:

Syllaba prima meo debetur tota marito,
Sume tibi reliquas, non ero dura, duas.

I den nyere tid er det ceremonielle ærbødigheds-kys gået stærkt af brug i de fleste civiliserede lande. Kun indenfor kirken holder det sig endnu i fyldig anvendelse, men på alle andre områder er det nu sågodtsom ukendt, ja så ukendt, at dets anvendelse i mange tilfælde vilde være stødende eller latterlig.

Af sådanne ærbødighedskys skal anføres jord-kysset. Det spiller en rolle i de gamle fortællinger om Junius Brutus. Sammen med kong Tarquinius' sønner rejste han til Delphi for at udspørge oraklet. Svaret, de modtog, lød: at overherredømmet skulde tilfalde den, der først kyssede sin moder. Brutus lod da, som han snublede, og i faldet kyssede han jorden, vor fælles moder. Nogle år efter forjagedes konge-familien fra Rom, og Brutus udnævntes til konsul sammen med Lucius Tarquinius.

Man kyssede også jorden af glæde, når man efter lang tids fraværelse kom tilbage til sit fædreland. Da Agamemnon vendte hjem fra kampene ved Troja,

Trådte han inderlig glad i land på den hjemlige søkyst,
Kyssed og knuged sin fædrene jord, mens brændende tårer
Randt i strøm over kind, så fro genskued han hjemmet.

Også moderne mennesker bliver glade ved at gense deres fædreland efter lang tids fraværelse, men de udtrykker deres glæde på en anden måde, og man kan vel uden overdrivelse sige, at den, der i vore dage ude på toldboden vilde efterligne Agamemnon, utvivlsomt vilde blive anset for gal.

Parodien på den gamle skik har vi hos Holberg, hvor Ulysses siger: »Lad os efter de gamle Heltes Eksempel falde ned og kysse paa vor Fædrene-Jord.« De falder da ned og kysser Jorden, men Chilian rejser sig hurtigt igen: »Tvi, tvi, for en Ulykke! Jeg ved ikke, hvad slige Ceremonier skal til. Der har én nylig .... paa den Sted, kand jeg smage.«

Den gamle skik lever nu kun i talemåder. Franskmændene bruger spottende udtrykket *baiser la terre* om den, der falder, og på tysk er *die Erde küssen* en eufemistisk omskrivning for at dø.

For fuldstændighedens skyld må jeg dog tilføje, at jordkys synes at kunne forekomme sporadisk endnu i vore dage som udtryk for den dybeste, angrende ydmyghed. Efter at Raskolnikov i Dostojewskis roman af samme navn har betrot Sonja,

hvorledes han dræbte den gamle ågerkvinde, udbryder han i sin fortvivlelse: »Og hvad er der nu at gøre?« »Hvad der er at gøre,« råbte Sonja, og hendes øjne lynede: »Rejs dig, gå strax bort herfra; stil dig ved en korsvej, knæl, og kys den jord, du har besudlet; bøj dig så for hele folket mod alle himmelegnene og sig til alle: jeg har myrdet. Så vil Gud give dig nyt liv.« Og da Raskolnikov endelig har beslutted sig til offentlig at vedgå sin brøde og angive sig som morder, knæler han sønderknust midt på høtorvet, bøjer sig ned, og under de omståendes spot og latter kysser han den smudsige jord med vellyst og henrykkelse.

Man kysser heller ikke mere, i alt fald ikke her i Europa, støvet for de mægtiges fødder, ligesålidt som vi hilser dem med fod- eller håndkys; et buk, mer eller mindre dybt efter omstændighederne, kan i almindelighed gøre det. Kun som en slags etikettehilsen benyttes håndkysset endnu ved forskellige hoffer, således både ved det spanske, det engelske og det

russiske, men dets anvendelse er i almindelighed indskrænket til bestemte højtidelige lejligheder.

De fyrstelige personer fraregnede, er ærbødigheds-kysset overfor overordnede at betragte som omtrent uddød; men endnu i forrige århundrede nævnes kys på kjolen eller skørtet som en damer af høj rang tilkommende hyldest, og vi ser da også, at både madame Abrahamsens og madame Sanderus i den *Politiske kandestøber* kysser Gedske på forklædet.

Kys som udtryk for beundring forekommer utvivlsomt endnu, men kan dog næppe siges at være meget almindelige. De bliver også sjældnere og sjældnere, efterhånden som man nærmer sig vor tid.

Et halvt ironisk exempel forekommer hos Molière. I *Les femmes savantes* bliver Armande og Philaminte aldeles betagne af Vadius' store lærdom: »Hvorledes? han kan græsk! Min søster, har du hørt?« siger den ene. Og den anden svarer: »Oh, jeg er ganske rørt! At kunne græsk!« Og i overstrømmende begejstring beder de Vadius, om de må få lov til at udtrykke deres beundring for ham ved et kys. Han tager meget høfligt, om end næppe med særlig glæde mod

denne hyldest, men da han også henvender sig til den unge Henriette, af hvis læber han allerhelst vilde modtage et så ømt udtryk for beundring, afviser hun ham kort med den bemærkning: »Undskyld min herre, jeg mig ej på græsk forstår.«

Den pedantiske Vadius fik netop, hvad han havde fortjent: et knastørt kys af to halvgamle, kønsløse blåstrømper. Det vil ingen misunde ham; derimod vil muligvis mange med misundelse læse om, hvorledes Benjamin Franklin hyldedes ved det franske hof. Mme de Campan fortæller i sine memoirer: »Ved en af de glimrende fester, man gav for dr. Franklin, så jeg, hvorledes den skønneste af de tilstedeværende tre hundrede damer blev udvalgt til at sætte en lavrbærkrans på den amerikanske filosofs hvide lokker og trykke et kys på hver af oldingens kinder.«

Længst har vel det beundrende ærbødighedskys holdt sig som håndkys overfor damer. Det var tidligere i mange lande en almindelig hilsen, når man mødte en dame eller tog afsked med hende; men nu er den skik de fleste steder gået af brug; dog har vi

endnu forskellige sproglige minder om den. I Østrig siger man *Küss' die Hand, gnädige Frau* og i Rumænien *Sârut mâna*, men det er dog forholdsvis sjældent, såvidt mine iagttagelser går, at disse talemåder ledsages af et virkeligt kys således som tidligere. I Frankrig bruges *Je vous baise les mains* nu udelukkende i ironisk betydning, men i Spanien florerer endnu høflighedskyssene i høj grad, og det ikke blot i kancellisproget, men også i det almindelige talesprog. Da jeg første gang blev præsenteret for en spansk dame, udtrykte jeg min glæde over at gøre hendes bekendtskab ved at kysse hende på hånden — dog kun sprogligt, men hendes mand gjorde mig strax spøgende opmærksom på, at jeg ikke havde udvist tilstrækkelig ærbødighed overfor hende; en spansk dame tør man kun kysse på hendes fødder: *Beso á usted los pies* eller *á los pies de usted* hedder det.

Inden vi forlade ærbødighedskysset, skal jeg gøre opmærksom på enkelte særegne anvendelser af det.

Det var tidligere skik og brug, i alt fald ved det franske hof, at pagerne først kyssede, hvad de skulde overrække deres høje herskab. Henri Estienne fortæller en anekdote om en page, som skulde bringe prinsessen af Neapel et brev; det blev udtrykkelig indprentet ham: Før du giver hende det, skal du kysse det (*baisez-la*); men pagen lod, som han misforstod ordren, og da han skulde aflevere brevet, kyssede han først den intet anende prinsesse.

En anden ejendommelig form for ærbødighedskysset træffer vi i de tilfælde, hvor man kysser sin egen hånd, inden man rækker den til den gæst, man særligt vil hædre, eller inden man tager imod en gave, man vil sige tak for på en særlig ærbødig måde. Denne skik lever endnu mellem gamle bønder i Jylland, og i den finder vi rimeligvis forklaringen på talemåden: at modtage med kyst hånd eller kyshånd. På tysk bruges også udtrykket *Kusshand*, og det forklares som: »Gruss, wobei man die eigne Hand küsst und dann nach der zu grüssenden Person hin bewegt oder sie reicht.« Samme hilsemåde træffes både i England og Frankrig. Voltaire fortæller, at

man i nogle landsbyer lærer børnene til at kysse deres højre hånd, når man giver dem sukkergodt. Endnu den dag i dag takker flere steder bønderne i Alperne ved at kysse deres egen hånd, inden de tager imod, hvad man giver dem.

VI

VENSKABSKYS

Par amistiet l'en baisat en la buche.

(CHANSON DE ROLAND.)

KYS bruges også som en konventionel hilsen mellem mennesker, der blot står i venskabs- eller bekendtskabsforhold til hinanden.

I Danmark forekommer vennekys i almindelighed kun imellem damer — men her har de også en meget betydelig udbredelse; mellem mænd og kvinder er de vist kun tilladte, når der er stor aldersforskel mellem de to parter, derimod anvendes de sågodtsom aldrig mellem mænd indbyrdes; — dog undtages fyrstelige personer, der ved højtidelige lejligheder plejer at hilse hinanden med mer eller mindre hjertelige goddag- og farvelkys.

Her er atter et område, hvor det er gået sørgeligt tilbage med de gode gamle skikke. I tidligere tid var navnlig vennekysset meget almindeligt her hjemme, såvel mand og mand imellem, som mellem

de forskellige køn. Ved gilderne hilsedes man venligt »med kraftige håndtryk og lydelige kys«, og man kyssede såvel »vor far« som »vor mor«, når man sagde tak for mad. I en skildring af, hvorledes det gik til ved et bryllup i gamle dage i Voer herred, hedder det:

»Da de havde afspist, rejste først degnen sig op, tog præsten om halsen og kyssede ham på munden med de ord: Tak for mad, hr. pastor! Derpå stillede præsten sig op til en dragkiste, og så kom alle kvindfolk hen til ham, den ene efter den anden, både gamle og unge, og de kyssede ham paa munden. Nogle af deher gamle kællinger kunde vel ikke nå, for præsten var en stor svær mand, og de måtte formelig træde op på hans støvler, endda han bukkede sig noget efter dem. Peder Havgård sagde, at han nødigt vilde have været i præstens sted; det var jo en simpel egn, og nogle af deher kvindfolk var i meget ringe klæder og så sølle ud.«

Vender vi blikket udenfor Danmark, viser det sig, at vennekysset stadigt er meget udbredt og anvendt. På Island forekommer det endnu som en al-

mindelig hilsen, skønt nogen tilbagegang i dets anvendelse skal kunne spores i de senere år, og enhver, der rejser i Sydtyskland og Østrig, vil på den første, den bedste banestation kunne gøre studier over de forskellige former for vennekysset, der i disse lande særlig anvendes som afskedshilsen; officerer og studenter, landmænd og grosserere, alle regalerer de hinanden med lydelige kys, i almindelighed på kinden. Samme forhold træffes også enkelte steder i Frankrig, men fremfor alt i Italien. Af personlig erfaring kan jeg bevidne, at det dernede forekommer en som den naturligste ting af verden, at man ved bortrejsen kysser sine gode venner; under de breddegrader er et håndtryk et altfor koldt farvel.

Det er dog utvivlsomt, at det som helhed er gået stærkt tilbage med kysset som almindelig hilsen. Det havde både i oldtiden og i middelalderen en langt større udbredelse end i vore dage.

Hos Hebræerne var det skik og brug, når bekendte mødtes, at de kyssede hinandens hoved, hænder og skuldre, og det var vistnok i et forstilt vennekys, at Judas forrådte sin herre.

Også hos oldtidens Grækere brugtes kysset som almindelig hilsen; ikke blot venner og bekendte kyssede hinanden, men også folk, der rent tilfældig mødtes på rejser.

Endnu større udbredelse synes kysset at have haft hos Romerne. Det var almindelig skik at hilse på hinanden med et kys på hånden, kinden eller munden. Mange parfumerede endog munden, for at deres kys skulde være mere behagelige — eller mindre ubehagelige. Martial beklagede sig over denne skik i et lille epigram til Posthumus:

Sig mig en grund, at bestandig dit kys kan dufte som myrrha,
Og at din ånde har ej lugten alene af dig?
Posthumus! just at du lugter så godt, det gør mig lidt tvivlsom,
Altid at lugte så godt, viser, man lugter ej godt.

Vennekyssene synes efterhånden at være blevet en ren landeplage. God tone fordrede, at man modtog og gav dem, men i virkeligheden var man helst fri for dem. I et andet epigram til den samme Posthumus udbryder Martial:

Ofte du byder mig kys, men rækker kun hælvten af læben;
Godt endogså af det kunde det halve gå bort.

Ja, vil du skænke mig ret en stor, usigelig glæde,
Posthumus! gemme du selv hele det halve til dig!

Under så farefulde omstændigheder tyede man til kneb, der næsten synes lige så uappetitlige som de kys man vilde undgå

Hvorfor jeg plaster på hagen har, når jeg går?
Hvorfor min læbe, som er sund, jeg sminker hvid?
Philænis! vid: så slipper jeg at kysse dig.

Men sådanne kneb hjalp kun lidet. Ingen undgik *basiatores*. De strejfede rundt på gader og stræder; end ikke hjemmets mure, end ikke de forborgneste steders tvungne ensomhed beskyttede mod dem. Herom har Martial skrevet følgende drastiske epigram[1]:

Umuligt, Flaccus! kan du dig bevare,
Hvor du vil gå og stå og bo og fare,
For denne slemme kyssesyge skare.
Ej bylders nød og ikke blegners plager,
Ej hæsligt udslæt eller skæggekager,
Ej fedtet læbesalve dem forjager.

[1] Dette og det følgende epigram har dr. phil. Vilh. Andersen oversat til brug for denne bog. For de øvrige epigrammers vedkommende citeres Meislings oversættelse.

Dig hjælper ej din næses dryp i snuen,
Ej kuldens gys, ej sved i sommerluen,
Og ej at du har gemt dit kys til fruen,
Ej nogen hætte kan dit hoved dække,
Og ingen nedslået bærebør forskrække
Eller lukket vogndør genne væk de frække:
De borer sig igennem hul og sprække.
Ja, går som konsul du i embedsdragten
Under høje varskoråb af æresvagten —
En kyssebroder viger ei for magten.
Og skulde du en dommers hverv beklæde
Og skifte lov og ret til folkets glæde,
Han klavred uforknyt på magtens sæde.
Var du syg og dårlig, søvnig og alvorlig,
I baderummet eller på l......,
Han kom. — Der er et middel kun som bider:
Giv ham til kys den ven, du selv ej gider.

Alle hilste på hinanden med kys; enhver stand, ethvert håndværk var repræsenteret mellem *basiatores;* når man i oldtiden frygtede for at møde sin skrædder, var det måske ikke så meget på grund af hans regning som på grund af hans kys:

Ved du ven! som i femten år vi savned,
Hvad dig venter i Rom? Så mange kys, som
Fordum Lesbia ikke gav Catullus.
Hele gaden dig kysser. Torvebonden
Med sit stinkende bukkekys dig glæder,

Junkren åbner dig skæggets lusereder,
Her dig favner en væver, hist en skrædder
Her en skomager, der har kyst sit læder,
Hist en liderlig bror, hvis øje græder, ...
O, min ven! hvilke rene gensynsglæder!

Man kyssedes, når man mødtes, både morgen og aften, og på enhver årstid, både forår og efterår, både sommer og vinter. Særlig vinterkyssene synes at have kunnet være højst ubehagelige, og Martial påtaler dem i de stærkeste udtryk i verset til Linus:

Skønt decemberens is har alting stivnet,
Dog du nænner endda med dine iskys
Grumt at stanse hveranden, som du møder,
Ja bekysse hver mand, der bor i byen,
Om endogså du fik en banket trøje,
Ej du hævne dig kan med en større grumhed.
Midt i vinterens kuld' må selv min kone,
Samt den smigrende tøs mig aldrig kysse.
Du — du kysser nok smukt, samt mere smagfuldt!
Jo jeg takker for mig; fra hundesnuden
Hænger isen så gul, og skægget stritter.
Skam dig altså engang, og vær fornuftig!
Vinterkyssene, ven! lad dem kun fare,
Sæt dem endelig op til våren kommer.

At Martials epigrammer skildrer de virkelige forhold uden nogen særlig overdrivelse, synes bl. a. at

fremgå deraf, at kejser Tiberius, efter hvad Suetonius fortæller, udstedte et edikt imod disse *cotidiana oscula* (daglige kys).

Vennekysset var også meget udbredt i middelalderen. I Rolandskvadet modtager den sarrasenske konge Frankeren Ganelon med kys:

Konningen kyssed den frankiske svend,
Førte ham dernæst til skatkamret hen.

Og på samme måde hilser Ganelon på de sarrasenske høvedsmænd:

Gane dem viste beredvilligt sind,
Kyssed dem begge på mund og på kind.

Vennekysset omtales i det hele taget særdeles hyppigt i den oldfranske heltedigtning. »Af venskab han kyssed ham på munden«, er et vers der atter og atter vender tilbage:

Par amistiet l'en baisat en la buche.

Vennekysset vexledes også mellem de forskellige køn. Det var almindelig skik, at en fremmed, enten

han kom som sendebud, som ventet gæst eller tilfældig forbirejsende blev hilst af husets damer med kys. I det gamle franske mysteriespil om St. Bernard de Menton sidder herren til Miolan en dag med sin hustru og sine døtre i sin borghal, da en riddersvend træder ind og melder nogle fremmedes ankomst. Borgherren tager venligt imod dem, hilser dem velkommen i Guds navn og beder dernæst sin hustru gøre sin pligt overfor dem. Hun ønsker dem også velkommen og kysser dem. Endelig kommer turen til de små borgfrøkener, der forsikrer deres fader, at de meget godt kender deres pligt — og også er villige til at udføre den:

A vostre bon commandement
Les bayserons et festoyrons
Trestous le myeulx que nous pourrons,
Mon seignieur, à vostre talent;

hvorefter de kysser de fremmede herrer. I digtet om Huon de Bordeaux fortælles, hvorledes Huons moder, hertuginden af Bordeaux modtager den franske konges sendebud med kys. I Marie de France's Lai de Graelan sender dronningen bud efter Graelan for

at lære ham at kende, og da han fremstiller sig, går hun ham imøde og kysser ham på munden.

Også i andre romanske lande har kys været brugt som almindelig hilsen, hvilket blandt andet kan dokumenteres ad sproglig vej, idet det latinske verbum for at hilse, *salutare,* såvel i Spanien som i Rumænien og delvis i Frankrig har fået betydningen at kysse.

Da Abengalvon i det gamle *Poema del Cid,* træffer sammen med Minaya Alvar Fañez, går han ham smilende imøde for at kysse ham, og han »hilser« ham på skulderen, som han havde for skik:

Sonrrisando de la boca, ibalo abrazar,
En el ombro lo saluda, ca tal es su usaje.

Udtrykket at »hilse på munden« forekommer ligeledes flere gange; men man sagde også blot at »hilse« (*saludar*) for at kysse, ligesom på rumænsk (*sâruta*).

Endnu i det femtende og sextende århundrede er velkomstkysset almindelig brugt i Frankrig. Da den böhmiske adelsmand Leo Rozmital gjorde Louis XI

sin opvartning i Meung-sur-Loire, førte kongen ham til dronningen, og hun såvel som alle hendes æresdamer kyssede ham på munden.

Udførligere besked får vi i et brev fra Annibale Caro, dateret 29. okt. 1544. Det er rettet til hertugen af Parma og skildrer den franske dronning Eléonores besøg i Bruxelles hos kejser Karl V. »Da man mødtes, skriver han, var modtagelsesceremonien med kysning af damerne virkelig højst interessant; det var mig, som om jeg overværede Sabinerindernes rov. Ikke blot de fornemme herrer, men også alle de andre tog hver sin dame; Spanierne og Neapolitanerne var de ivrigste. Det gav anledning til stor munterhed, da man så grevinden af Vertus, Charlotte de Pisseleu, hælde sig i den grad ud over saddelen for at kysse kejseren, at hun gled ned af hesten og istedetfor at kysse hans majestæt på munden, kyssede hun jorden. Kejseren skyndte sig med at hjælpe hende op, og leende gav han hende et rigtigt velment trykkys (*e ridendo la baciò saporitamente*). Lidt efter kom hertug Ottavio ridende; han sprang hurtig af hesten, og kejseren førte ham selv hen til dronningens vogn,

hvor han forestillede ham for de høje damer. Hertugen kyssede dronningen på hånden og vilde atter stige til hest, men kejseren kaldte ham tilbage og sagde til ham, at han også skulde kysse madame d'Étampes, der havde plads i vognen ligeoverfor dronningen. Som god Franskmand overskred hertugen kejserens ordre og kyssede hende på munden.«

Der foreligger en mængde andre vidnesbyrd om, hvor almindeligt det venskabelige hilsekys var endnu på renaissancetiden, særlig i de høje stænder. Henri Estienne satiriserer over det i sin *Apologie pour Hérodote.*

I Frankrig, skriver han, er kys imellem adelige herrer og damer tilladt, enten de er i familie med hinanden eller ej. Hvis en fornem dame er i kirken, og der kommer en eller anden laps af hendes bekendtskab, så må hun for at rette sig efter, hvad der er skik og brug i fornemme kredse, rejse sig, selv om hun er i den dybeste andagt, og kysse ham på munden.

Også Montaigne udtaler sin misbilligelse af dette forhold. Det er, siger han, en forkastelig skik, at

damerne skal række deres læber til enhver, der har et par tjenere i hælene på sig, hvor lidet indbydende han end ellers er; og vi mandfolk vinder heller ikke noget ved det, ti vi må kysse halvtredsindstyve grimme damer for tre smukke.

Ikke destomindre holder venskabskysset sig helt op igennem det syttende århundrede, ja endnu i en del af det attende. Molières markier kysser hinanden, hvor og når de mødes, således i den berømte ellevte scene af *Les Précieuses ridicules*, hvor Mascarille og Jodelet under mange varme kys falder i armene på hinanden. I *Le Misanthrope* bebrejder Alceste Philinte, at han omfavner og kysser alle og enhver, og »når jeg så spørger dig, hvem det er, kender du knapt hans navn!«

Vous chargez la fureur de vos embrassements:
Et quand je vous demande après, quel est cet homme,
A peine pouvez-vous dire comme il se nomme.

La Bruyère har gentagne gange satiriseret over denne urimelige skik, der særlig ved hoffet synes at have antaget kolossale dimensioner; dog også i borger-

lige krese krævede god tone, at man hilste en dame med et kys. I en gammel komedie *Le gentilhomme guespin* præsenterer en fader sin søn, der er overordentlig kejtet og klodset. Han ved slet ikke, hvorledes han skal optræde overfor husets damer; faderen skubber da fortvivlet til ham og hvisker ham i øret:

. . . . Il est honteux. Là, baisez donc Madame;
C'est toujours en baisant qu'on salue une femme.

Denne scene har Molière benyttet i *Le malade imaginaire,* hvor Thomas Diafoirus pedantisk spørger, da han præsenteres for Angélique: *Baiserai-je?*

I England træffer vi omtrent samme forhold som i Frankrig. I et af sine *Epïstolæ familiares* udtrykker Erasmus fra Rotterdam sin store tilfredshed med de engelske skikke: »Man kommer, og alverden kysser én; man rejser, og de siger farvel med kys; man vender tilbage, nye kys. Man kysses, når man møder hinanden, og når man skilles. Hvor du end går hen, er alt opfyldt af kys. Og hvis du blot en eneste gang havde smagt, hvor delikate disse kys er, og

hvor de dufter fint, så vilde du, min kære Faustus, ønske, at du for tid og evighed blev landsforvist til England.«

Et andet sted, hvor Erasmus taler om engelske hotelforhold, som han priser i høje toner, slutter han på følgende måde: »Overalt i hotellerne træffer man unge smilende og muntre piger; de kommer og beder om ens snavsetøj; de vasker det og bringer det hurtigt tilbage igen. Når de rejsende tager bort, kysser de dem og tager så hjærteligt afsked med dem, som om de var deres brødre og nære slægtninge«.

Endnu Holberg skriver i sine epistler: »Udi Engeland holdes det for en Uhøflighed, når man kommer ind udi et Huus uden at beneventere Vertinden med et Kys«.

Også i Nederlandene var vennekysset meget udbredt. En professor fra universitetet i Leyden, Adrianus Höreboord, har endogså i en latinsk afhandling undersøgt det spørgsmål, hvorvidt den skik, der tillader fremmede at kysse unge piger, enker og andres koner ved visitter, kan siges at være i overensstem-

melse med kyskhedens love.[1] Höreboord mener, at den ikke i nogen henseende er anstødelig; da et kys godt kan gives uden nogen bagtanke, kan høfligheds-kys være fuldstændig ærbare.

Erycius Puteanus, den lærde hollandske filosof, mener derimod at skikken ikke er ufarlig i alt fald for de mere sanseligt anlagte naturer. I et brev om en ung italiensk piges opdragelse skriver han, at han aldrig vilde finde sig i, at hans elev blev kysset, og han tilføjer: »Vore flamske piger gør det ikke noget; de er ikke så fintmærkende. De fornemmer ikke kærlighedens sprog i øjekast og kys. Hvad italienske kvinder angår, stiller sagerne sig derimod helt anderledes, og jeg lærer min elev vort lands sprog og vore skikke — undtagen den at kysse«.

I Tyskland var vennekysset endnu så almindelig udbredt i forrige århundrede, at Klopstock kunde skrive til en ven i 1750: »*Vergessen sie nicht zu mir auf einen Kaffee und auf einen Kuss zu kommen.*«

[1] *An cum legibus castitatis, quæ temperantiæ est species, bene conveniat recepta illa apud nostrates Belgas, aliasque nationes, consuetudo, qua peregrini oscula figunt alienis uxoribus, ac virginibus, quando eas humanitatis causa salutant.*

De synes dog snart at være gået af mode; allerede i 1747 havde Lessing hånet dem i et digt:

Einen Kuss, den mir ein Freund verehret,
Das ist ein Gruss, der eigentlich
Zum wahren Küssen nicht gehöret:
Aus kalter Mode küsst er mich.

VII

FORSKELLIGE KYS

Einen Kuss in Ehren
Darf niemand wehren.
(Tysk ordsprog.)

At kys forekommer som et vigtigt led i adskillige ceremonier, er i de foregående kapitler godtgjort med flere exempler; deres antal lader sig let forøge.

Fra romerretten kendes det såkaldte *osculum interveniens,* der vedrører gaver udvexlede mellem trolovede. Lovbestemmelsen fastslår, at i tilfælde af at en af de trolovede dør før brylluppet, skal kun halvdelen af gaverne tilbagegives, hvis der ved trolovelsen er blevet vexlet kys; men hvis der ikke er vexlet noget kys, skal alle gaverne gives tilbage.[1]

[1] *Si ab sponso rebus sponsae donatis, interveniente osculo, ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad susperstitem pertinere praecipimus; dimidiam ad defuncti vel defunctae heredes cuiuslibet gradus sint et quocunque iure successerint, ut donatio stare pro parte media et solvi pro parte media videatur: osculo vero non interveniente, sive sponsus sive sponsa obierit, totam infirmari donationem et donatori sponso sive heredibus eius restitui.*

Kysset betragtes altså som indledningen til det ægteskabelige samliv, som *initium consummationis nuptiarum*, det var symbolet på ægteskabet på *viri et mulieris conjunctio;* enkelte gamle jurister har endogså drøftet det spørgsmål, om ikke en gift kvinde, der lod sig kysse af en fremmed mand, allerede herved var blevet skyldig i ægteskabsbrud.

Romerrettens bestemmelse, der, såvidt jeg ved, tildels endnu gælder i Grækenland, genfindes i de romanske lande i middelalderen. Den optoges i Vestgoternes lov (*Lex Romana Visigothorum*) og vandrede derfra over i de forskellige gamle spanske *fueros* og i den oldfranske ret, hvor man tillige benyttede ordet *osculum* under den lærde form *oscle.* Den optoges også i Longobardernes love, og Italien er vist det vesteuropæiske land, hvor *donatio propter osculum* har holdt sig længst; helt op til vor tid træffer vi spor af den i sædvaneretter.

Dette er vistnok det eneste ceremonielle kys, der har fået retsgyldighed; men hvor vi ellers vender øjet hen og undersøger gamle ceremonier, træffer vi stadigt kysset som et nødvendigt og vigtigt led.

Det brugtes således almindeligt ved bryllupper. Thomas Platter, der i slutningen af det 16de århundrede studerede ved universitetet i Montpellier, fortæller i sin dagbog, at de fleste vielser der i byen foregik hemmeligt uden vidner, da man var bange for forgørelser. Selve bryllupsgildet derimod fejredes åbenlyst under stor tilstrømning af gæster og med mange muntre scener. Ved gildets slutning blev bruden afført sin brudedragt under megen spøg — unge raske svende skulde løse hendes strømpebånd — og når hun tilsidst blot iført sit linned sad i sengen, kom alle gæsterne, mænd og kvinder, gamle og unge og kyssede hende på munden, og kysset ledsagedes af spøgende komplimenter og gode ønsker.

Endvidere ved den senere ridderslagning. Den nyudnævnte ridder af den gyldne Vlies blev kysset af ceremonimesteren og måtte derefter kysse alle de tilstedeværende ældre riddere.

Ved forskellige akademiske handlinger i Tyskland hørte også kys med til det højtidelige ceremoniel. I det 17de århundrede kyssede dekanus ved promotionerne alle de nye doktorer og magistre.

Også ved lavsskikke træffer vi kysset, om end i en noget særegen form. Hübertz fortæller om felberedernes svendeceremoni, at den vordende svend valgte sig til »Kränzjungfer« en pige, der måtte være »noget så nær en mø.« Hun malede ham en sort knebelsbart over munden, og oldgesellen satte ham en krone på hovedet. Derefter kyssede pigen ham, tog kronen bort og satte en »Jungferkranz« istedet. Tilsidst holdt oldgesellen en tale til den ny svend og gav ham tre ørefigen, hvorefter pigen kyssede ham og vaskede knebelsbarten af, medens »Vater« hængte ham en kårde om livet.

Tømmerlavets svendeceremoni efterfulgtes af et gilde, hvor svendene, som tegn på at de nu var voxne, havde lov til at kysse »krosøsteren« (i regelen krofaderens pige) mod erlæggelsen af en mark.

Det er let forståeligt at kysset også kom til at spille en fremtrædende rolle ved mange forskellige danse og lege.

I middelalderen og endnu senere var kyssedanse meget almindelige. Montaigne beskriver en sådan,

som han så i Augsburg 1580. Damerne sidder, fortæller han, i to rækker langs salens vægge. Herrerne går hen og inklinerer for dem; de kysser dem på hånden, og damerne rejser sig uden dog at kysse dem på hånden; derefter lægger herren sin hånd om damens liv helt oppe under skuldren, han kysser hende, og han lægger sin kind ind til hendes. Om det er kind eller mund, der her kysses, siges ikke, men sikkert er det, at mundkys ikke var ualmindelige.

En svejtsisk rejsende, der opholdt sig i Frankrig i midten af det 16de århundrede, omtaler, at han i Montpellier blev inviteret til et bal, hvor han traf en meget smuk ung dame; dog, tilføjer han, var hendes næse lidt for lang, hvorfor hendes kavaller havde besvær med at kysse hende på munden, »som det er skik og brug.«

Kyssedansen er endnu ikke uddød i Tyskland; men den synes ikke længere at have renæssancetidens sirlige former, hvis man da kan stole på Fritz Reuters beskrivelse i *Rejsen til Belgien.* Ved et bryllup, hvor kyssedansen skal opføres, forhører degnen sig først forsigtigt hos præsten, om ikke det kysseri må siges

at være hans gejstlige natur imod, men da svaret lyder kort og fyndigt: Kys de bare væk, bukker han for madame Svart, og — svabb! — gav han hende et par dygtige kys lige på munden. Konen blev helt forskrækket, men det hjalp ikke, hvergang degnen svingede hende rundt, fik hun et ordentlig trykkys.

At man også i England kendte danse, hvor herren havde lov til at kysse sin dame, fremgår af *Romeo og Julie.* Alle kender de dejlige ord, hvormed Romeo efter dansen kræver sin ret:

Har jeg for dristig rørt en helligdom
Med syndig hånd, så vil jeg gærne bøde;
Min læbe kommer, som en pilgrim from,
For med et kys at slette ud min brøde.

Samme frihed kan man endnu tage sig ved julegilderne under misteltenen; jeg ved en ung engelsk dame, der blev fortørnet på en amerikansk herre, som ikke vovede at benytte sig af sin ret, fordi han troede, at den skik var gået af brug i Europa.

Endnu i vore dage i Frankrig spiller kysset en stor rolle i omkvædet til danseviser. *Le bouquet de ma mie* ender med:

Bell' bergère, embrasse-moi,
Embrasse, embrasse, embrasse!

Og i *Ramenez vos moutons, bergère* synges som afslutning:

Tombez à genoux,
Jurez devant tous
D'être un jour époux,
Et embrassez-vous.

At kysset endnu i disse lege tages og gives er vel utvivlsomt, da de agerende nu som oftest er børn. Hvorledes sagerne stiller sig, når voxne morer sig med disse *rondes*, ved jeg ikke, men at herren som sin lovlige ret vil fordre et kys i det mindste på kinden anser jeg for utvivlsomt. Der existerer også en gammel *Ronde à baisers*, der er meget karakteristisk og fornøjelig; her var det damen, der skulde gøre det første skridt:

Madame, entrez dans la danse,
Regardez-en la cadence,
Et puis vous embrasserez
Celui que vous aimerez.

Vedrørende forholdene i vort eget land skal jeg blot minde om gadelamsgilderne, hvor karlen fangede sit gadelam under blusset og kyssede hende, ligesom hun også senere kyssede ham til tegn på, at hun kendtes ved ham. Også ved de gamle pantelege var kysset et nødvendigt tilbehør, enten man skulde »tælle stjærner«, »plukke kirsebær« eller »falde i brønden«. I *Julestuen* går Pernille op på høloftet med sin galan for at tælle stjærner; da de kommer tilbage, siger Jeronimus, at han synes, det har varet noget længe; men Pernille stryger sig om munden og svarer: »Ja, Fatter! der er min Tro en Hob Stierner paa Himmelen«. Leonora tager da Jeronimus tilside og siger til ham: »Hør, min Hierte! lad os ikke spille mere disse Lege med Pant. Det kunde hænde sig, at den abgeschmakte Karl, som jeg sidder hos, blev dømt til at kysse mig, og saa blev der Fortrydelse, thi det er noget, som jeg aldeles ikke beqvemmer mig til.«

Den unge frue holder sig her ikke strængt til sandheden, da hun jo intet hellere vil end tælle stjærner sammen med Leander. Derimod er det vistnok ganske ærlig ment, når kobbersmeden i *Gen-*

boerne, da panterne skal indløses, og der således er udsigt til, at han kommer til at »gå polsk tiggergang«, siger, at han ikke vil lægge mund til, »for sådan noget kan jeg ikke tåle på fastende hjærte.« »Du kan jo gærne lade være, fatter«, svarer så hans kone meget besindigt, »men du må tænke på, at de unge også skal have nogen fornøjelse«. Man må indrømme, at hun virkelig er en særdeles betænksom værtinde.

Som det levende udtryk for de varmeste og inderligste menneskelige følelser, har man i sagnets og overtroens verden tillagt kysset betydelig kurativ og profylaktisk kraft. Vi har set, hvorledes i de gamle æventyr og viser fortryllelsen hæves ved et kys; vi har set, hvorledes legendernes hellige mænd ved et kys gengiver syge deres sundhed, osv. Kysset har i det hele taget sysselsat folketroen i høj grad; af de mange herhen hørende overtroiske meninger skal enkelte anføres.

Vil man sikre sig mod lyn, skal man slå tre kors for sig og kysse jorden tre gange (Tyskland).

Vil man have held i spil skal man kysse kortene, før spillet begynder (Frankrig).

Har man ondt i tænderne, skal man kysse et æsel på mulen (Tyskland). Dette sikkert meget virkningsfulde råd findes allerede hos Plinius.

Taber man et stykke brød på gulvet, skal man kysse det, når man tager det op; samme ærbødighed skal man også udvise overfor bøger, man har tabt. (Danmark, Tyskland).

Ifølge dansk folketro er det et dårligt varsel, når den første, man møder om morgenen, er en gammel kælling; dog kan man afværge alle slemme følger ved at give hende et kys. Med ondt må ondt fordrives!

Man kysser småbørn, hvor de har stødt sig, for at tage smærterne bort; man skal, som det hedder »kysse godt igen«, eller, som Englænderne siger *kiss the place and make it better.* Og den grønlandske moder, der ikke kender kysset som udtryk for elskov, kysser sit syge barns bryst, skulder, hofte og navle, for at det skal blive rask.

Bringer således et levende menneskes kærligheds-

kys liv, helbredelse og held, mener man på den anden siden, at kys af overnaturlige væsner bringer fordærvelse.

I Lucians *Sande historie* skildres en vidunderrejse til fantastiske lande. I et af disse træffer de rejsende en mærkelig vinmark, hvor alle vinstokkene forneden var grønne og løvrige, men foroven havde de kvindeform: »Da vi nærmede os, hilste de på os og bad os stanse. Nogle af os kyssede de på munden, og de, som var blevet kyssede, mistede forstanden og vaklede som berusede. Værre gik det dem, der lod sig omfavne af disse kvinder; de kunde ikke mere løsrive sig fra deres favntag, og vi så deres fingre forvandle sig til grene og kviste«.

Jeg kan også her minde om den rumænske vise om koleraen, der i en gammel hæslig kvindes skikkelse kommer til Vîlcu. Og Vîlcu beder bönfaldende: »Tag min hest, tag mine våben, men skænk mig endnu nogle dage, for at jeg kan gense mine börn, der er mig kære som solens lys.« Men den gamle kvinde udstrækker sine knoklede arme, trykker Vîlcu i sin favn, presser sine gustne læber mod hans, og

i et dödbringende kys tager hun hans liv, hvorefter hun går bort med en hånlatter. Meget virkningsfuld er her den rumænske text:

Gură pe gură punea,
Buze pe buze lipĭa,
Zilele i le sorbĭa.
Apoĭ cloanza ear ridea,
Cu zilele purcedea,
Si voĭnicul mort cădea.

Også kys af gengangere bringer død. I en engelsk variant af Leonorevisen siger Margrethe til sin døde brudgom, der om natten banker på hendes dør: Kom ind og kys mig på kind og hage. Vel skal jeg komme ind til dig, svarer han, men jeg er intet dødeligt menneske, og hvis jeg kysser dine rosenlæber, vil dine dage snart være talte.

If I shou'd come within thy bower,
I am no earthly man;
And shou'd I kiss thy rosy lips,
Thy days will not bee long.

Jeg skal også i denne sammenhæng minde om den gamle, mærkelige fortælling om den giftige pige.

En ung pige var fra sin spædeste barndom blevet ernæret med de aller farligste giftarter. Hendes skønhed var vidunderlig, men hendes ånde var så giftig, at enhver mand, der nærmede sig hende, strax måtte dø. Hun blev sendt til Alexander den stores hof, idet kongens fjender regnede på, at han skulde blive forelsket i hende og dø i hendes favntag. Da kongen så hende, ønskede han hende strax til elskerinde. Men den kloge Aristoteles anede svig; han stansede kongens hidsige begær og lod en dødsdømt forbryder hente. I kongens nærværelse måtte forbryderen kysse pigen, og som ramt af et lyn styrtede han til jorden forgiftet af hendes ånde.

Denne fortælling stammer fra Indien; den optoges i middelalderen i forskellige folkebøger og vandt stor udbredelse. Munkene brugte den i deres prædikener og de udlagde den allegorisk: Alexander er den gode, troende kristen; Aristoteles er samvittigheden; den forgiftede pige er ukyskheden, der rummer alt, hvad der er gift for sjælen, og forbryderen er det onde menneske, der følger kødets lyst og lider sin straf.

»Lader os derfor afholde os fra alt sådant, hvis vi vil komme i paradis«, slutter munken sin *moralizatio.*

Som afslutning skal jeg anføre forskellige sproglige udtryk, som kysset har givet anledning til.

En engelsk damehat, der opkom omtrent 1850 og var uden skygge, fik navnet *Kiss-me-quick.* I modsætning hertil kaldes vore gammeldags damehatte med den fremstående skygge *Kys-mig-om-du-kan;* en moderne variant heraf har vi i frelserpigernes *Lad-være-at-kysse-mig-hat.*

I Frankrig benævnedes en farve i forrige århundrede *Baise-moi ma mignonne,* og i England kaldes stedmorsblomsten: *Look-up-and-kiss-me, Kiss-me-at-the garden-gate, Kiss-me-ere-I-rise* eller *Jump-up-and-kiss-me.*

Verbet at kysse anvendes hyppigt i overført betydning. Om den, der holder af at drikke, siger Italienerne, at han »kysser flasken« (*bacia il fiasco*), og om gnierne siger Tyskerne at de »kysser skillingen«

(*den Pfennig küssen*); også Englænderne taler om *a pennykisser*.

Den overførte anvendelse er dog ikke indskrænket til spøgefulde udtryk og vendinger. Tværtimod, den forekommer måske endnu hyppigere i alvorlig stil.

Vort hele liv, levet i kærlighed til næsten og naturen, er kun et langt kys.

Kaalund siger et sted:

Et barn i vuggen var jeg nys,
Snart slår min afskedsstund,
Og derfor trykker jeg et kys,
Et varmt på livets mund.

En sådan billedlig anvendelse er overordentlig almindelig hos digterne. I *Gåseurten* fortæller H. C. Andersen om lærken, at den flyver forbi tulipanen og de andre fornemme blomster for at søge ned i græsset til den fattige gåseurt, som den kysser med sit næb, og for hvem den synger sin glade sang. Hos andre digtere kysser bølgerne den hvide strand, bierne de duftende blomster, og på markerne vugger kornet sig under de varme kys fra solens gyldne stråler.

Solens kys er *oscula sancta,* alt og alle har del i dem; de er det skønneste uutryk for guds kærlighed. Ingemann synger i en morgensalme:

> Sol ser ind i slot og vrå,
> Ser på drot og tigger,
> Ser til store og til små,
> Kysser barnet, som i vuggen ligger.

VIII

KYSSETS OPRINDELSE

Les coutumes, quelque étranges qu'elles deviennent parfois à la longue ont généralement des commencements très simples.

(Max Müller.)

FOR de fleste civiliserede og mange uciviliserede nationer er kysset det naturlige udtryk for kærlighed og dermed beslægtede følelser.

Hvorledes lader det sig nu forklare, at et kys har kunnet få en så dyb og omfattende betydning? Hvorledes kan en lille berøring med læberne tolke vore inderste følelser på en så veltalende måde, at intet sprog råder over ord, der kommer det nær i overbevisende kraft.

Står vi her overfor noget primitivt eller noget konventionelt og afledet? Er det lige så naturligt at kysse, når vi betages af elskov, som at le, når vi er glade, og græde når vi er bedrøvede? Med andre ord har Steele ret, når han, i fuld overensstemmelse med en tidligere anført kyprisk folkevise, siger, at naturen har lært os at kysse, og at kysset kom ind i

verden med den første kærlighed (*nature was its author, and it began with the first courtship*).

Jeg skal i det følgende søge at besvare dette spørgsmål; dog må jeg strax udtrykkeligt fremhæve, at vi her kommer ind på et område, hvor intet vides, og intet kan vides med sikkerhed; man kan kun opstille mere eller mindre antagelige hypoteser.

Det er først af vigtighed at konstatere, at der gives mange folkeslag, som aldeles ikke kender kys i den almindelige form. Det er således ukendt i en meget stor del af Polynesien, på Madagaskar og hos mange negerstammer i Afrika, først og fremmest naturligvis imellem dem, der lemlæster læberne. W. Reade fortæller i en af sine rejseskildringer om den rædsel, der greb en ung afrikansk negerpige, da han kyssede hende. Det er ligeledes ubekendt blandt Ildlænderne og Eskimoerne. Enkelte finske stammer synes heller ikke at bruge det meget, efter hvad B. Taylor beretter. I sin *Northern Travel* fortæller han, at »medens bægge køn færdes sammen i bad i fuldstændig nøgen tilstand, betragtes et kys som uanstændigt«. En finsk kone, hvem han fortalte, at det var almin-

delig skik i England, at mand og kone kyssede hinanden, udbrød harmfuld: »Det skulde min mand blot prøve på, jeg skulde varme hans øren sådan, at han kunde føle det en hel uge«.

Spørger man nu, hvad disse folk da bruger istedetfor kysset, så er det jo bekendt, at der hos uciviliserede folkeslag findes en uendelig mængde forskellige måder at hilse på; nogle klasker hinanden på armene eller maven, andre blæser på hinandens hænder, atter andre klør deres højre øre og stikker tungen ud, osv.; men vi må naturligvis her holde os til de hilsner, der minder om kysset.

Mange steder har man for skik at hilse på hinanden med næsen. Det er det såkaldte malajiske kys, og det består i, at man gnider eller blot trykker sin næse imod et andet menneskes næse. Denne næsehilsen findes hos Polynesierne, Malajerne, Eskimoerne, forskellige negerstammer i Afrika, kort sagt netop hos de fleste af de folkeslag, som ikke kender det almindelige kys.

Darwin beskriver malajkysset på følgende måde: »Kvinderne sad på hug med ansigtet opad; mine

ledsagere stod bøjet over dem, lagde ryggen af næsen i en ret vinkel ovenpå deres og begyndte at trykke til. Det varede noget længere end et hjærteligt håndtryk hos os. Under denne akt lod de en velbehagelig gryntea høre«. Den franske videnskabsmand Gaidoz, der også har behandlet denne skik, bemærker: »Jeg har flere gange iagttaget, at katte, der holdt af hinanden, hilste på hinanden på denne måde; og jeg har selv engang ejet en kat, der for at vise mig sin hengivenhed, altid søgte at presse sin næse mod min.«

Alt taler for, at denne næsehilsen er en meget primitiv skik, og dens udgangspunkt må foruden i berøringsfornemmelsen vistnok søges i lugtesansen.

Spencer har anstillet følgende betragtninger:

Fåret bræger efter sit lille lam, der er løbet bort. Det snuser til forskellige lam, der hopper omkring det, og endelig genkender det ved hjælp af lugtesansen sit eget og føler utvivlsomt stor glæde ved genkendelsen. Ved den hyppige gentagelse heraf udvikler der sig et bestemt forhold imellem de to faktorer, således at lammets lugt fremkalder glæde hos fåret.

Ligesom hvert dyr har sin særlige lugt, således

har også hvert menneske sin. Da patriarken Isak blev gammel, blev hans øjne dunkle, og han kunde ikke se. Han vilde da velsigne sin ældste søn Esau, men Jakob bedrog ham; han iførte sig sin broders klæder og udgav sig for ham. »Isak sagde da til ham: Kom nærmere og kys mig, min søn. Og han kom nærmere og kyssede ham, og han lugtede lugten af hans klæder og velsignede ham og sagde: Se min søns lugt er som lugten af en mark, hvilken Herren har velsignet.«

Fornemmelsen af den lugt, der er ejendommelig for et menneske, man holder af, kan frembringe glæde. Timkowski skriver om en mongolsk fader, at han fra tid til anden lugtede til sin yngste søns hoved. Dette tegn på faderlig ømhed brugtes hos Mongolerne istedetfor kys. På de filippinske øer er de infødtes lugtesans så udviklet, at de, blot ved at lugte til et lommetørklæde kan sige, hvem det tilhører; elskende, der skilles, forærer hinanden stykker af deres linned, og under deres adskillelse mindes de hinanden ved stadigt at indånde hinandens lugt.

At den fine duft, der udgår fra en kvindes legeme,

spiller en stor rolle i kærlighedsforhold også hos moderne civiliserede nationer, er alt for bekendt en sag, til at jeg her nærmere behøver at eftervise den.

Nogle folkeslag hilser nu virkelig ved at lugte til hinanden; de anbringer mund og næse på ens kind og indånder dybt. I deres sprog hedder det derfor ikke: giv mig et kys, men: lugt til mig. Det samme kys findes også hos Birmanerne; og hos mange malajiske stammer er ordene lugte og hilse ensbetydende. Andre folkeslag indskrænker sig ikke til at lugte til ens ansigt, de snuser også til hænderne ved enhver hilsen.

En fransk rejsende, Alfred Grandidier, siger om næsekysset på Madagaskar: »Det fremkalder altid Europæernes munterhed, og dog har det sit udgangspunkt i en yderst fin tanke. Den usynlige luft, som stadig udåndes mellem læberne, er for de vilde ikke blot som for os et tegn på liv, det er også en emanation af sjælen, dens duft, som de selv siger, og når de blander og indsuger hinandens ånde og lugt, mener de, at de i virkeligheden blander deres sjæle«.

Næsekyssets oprindelse synes således utvivlsomt

delvis at måtte søges i lugtesansen. Kærlighed til et andet menneske medfører, at man elsker alt, hvad der er ejendommeligt for dette andet menneske, og man viser *in casu* sin kærlighed ved gennem næsen at indsuge i sig den for ham eller hende ejendommelige lugt. Heraf udvikler sig så meget næmt en særlig næsehilsen, der naturligvis efterhånden kan antage forskellige konventionelle former.

Vi går derefter over til det egentlige kys, mundkysset: hvorledes kan nu dets oprindelse forklares?[1]

Det synes ikke meget rimeligt at antage, at læbernes inspiratoriske muskelbevægelse i og for sig skulde kunne være den naturlige, rent fysiske reflex af en elskovsfølelse, på samme måde som f. ex. visse halvt krampagtige sammentrækninger af enkelte muskler i overansigtet kan være det umiddelbare udslag af vrede.

Jeg tror heller ikke, at den blotte berørelse med læberne af en andens ansigt oprindeligt har været

[1] Jeg ser naturligvis her bort fra digternes forskellige forklaringer af kyssets oprindelse. Gessner har således i en idyl om Damon og Phyllis fortalt, hvorledes de to elskende iagttog duernes leg i lunden og derefter søgte at efterligne dem ved at trykke mund på mund, som duerne næb i næb.

tilstrækkelig til at sige: jeg elsker dig. Naturligvis er trangen til at berøre den elskedes legeme, til på enhver måde at komme det så nær som muligt en meget væsentlig manifestation af kærlighedsfølelsen; men hvad læbeberørelsen angår, er der grund til at antage, at den oprindeligt foruden at være det direkte mål tillige og måske i ligeså høj grad har været et middel til at opnå en bestemt sanselig nydelse, en nydelse, som kun muliggjordes ved læbernes og mundens hjælp.

Når næsehilsenen tildels har sin oprindelse i lugten, skulde så ikke mundhilsenen i alt fald delvis[1]

[1] Foruden det passive eller receptive element i kysset, som væsentlig er genstand for min undersøgelse, findes også, som ovenfor antydet, et aktivt element, berøringen og muskelfornemmelsen ved trykket, der ikke må overses. Under den erotiske betagethed, der fremkalder trang til brutal og voldsom tilegnelse, dirrer legemet i stærk muskelspænding, og et tryk eller bid af munden er en af de former, under hvilke hengivelsens lidenskab får luft. Det er vanskeligt her nærmere at behandle denne side af kyssets væsen, der af enkelte filosofer betragtes som den fundamentale; det er den sikkert også for visse kys under visse forhold; men der er andre kys der sandsynligvis er ligeså oprindelige, hvor det passive element forekommer mig at måtte være det væsentligste. Elskovskyssets oprindelse bør næppe ensidigt søges enten i berørings-

kunne have sin oprindelse i smagen, eller endnu sandsynligere, både i lugten og smagen? De to sanser står jo i et meget nært forhold til hinanden.

Hunden viser sin glæde over sin herres nærværelse ved at slikke hans hånd. Hvorfor? Det er vel næppe for dristigt at antage, at den ligefrem »smager« på ham. Den elsker sin herre og elsker derfor også den for ham ejendommelige smag og lugt.

Koen slikker sin kalv, og også deri tør man vel se udslaget af en følelse, som delvis tilfredsstilles ved denne handling. Og hvorfor? Utvivlsomt ved fornemmelsen gennem tungen (og næsen) af den for kalven ejendommelige smag (og lugt).

Er det nu ikke ret sandsynligt, at det menneskelige kys i dets oprindelige form for det passive elements vedkommende må forklares på en lignende måde, som en ren sanselig tilegnelse gennem smags-

fornemmelsen eller i smags- og lugtefornemmelsen; til dets dannelse medvirker utvivlsomt begge disse elementer, men i stadigt varieret forhold, idet snart det aktive snart det passive element er det mest fremtrædende, ganske efter det erotiske stadium, kysset tolker og ledsager. Jeg holder mig i det følgende udelukkende til det receptive i kysset.

og lugtenerverne af et andet menneskes særlige ejendommeligheder i henseende til *gustus* og *odor?* Disse ejendommeligheder har muligvis været langt mere fremtrædende hos de primitive mennesker end hos de moderne, ligesom også sikkert disse menneskers sanser til at opfatte dem har været mere udviklede end vore.[1]

Og har vi ikke endnu især i elskovskysset, men også i kys mellem kvinder temmelig fyldige repræsentanter for det oprindelige kys, som jeg vil kalde for »smagekysset«? Jeg har flere steder i det foregående berørt, hvilken rolle kyssets smag spiller, og jeg skal her tilføje, at jeg gentagne gange har hørt unge piger sige til en dame, de lidenskabeligt kyssede: »Du smager så dejligt«.

Fra at være et naturligt udtryk for kærlighed er det sugende, smagende kys i tidens løb blevet reduceret til en mere enkel inspiratorisk læbebevægelse, der efterhånden ved analogi er kommet til at udtrykke mange andre følelser, beundring, taknemme-

[1] Jeg ved ikke om — *mutatis mutandis* — en lignende forklaring kan gælde for duernes såkaldte kyssen.

lighed, medlidenhed, ydmyghed osv.; det er endogså tilsidst sunket ned til at anvendes som en ren konventionel hilsen.

Er denne tankerække rigtig, danner mundkysset i dets udvikling en fuldstændig parallel til næsekysset. De to hilsener er nær beslægtede i deres oprindelse, men mundkysset havde bedre udviklingsbetingelser end næsekysset; det er blevet en hilsen af en betydelig højere art, og hvor de vilde kommer i forbindelse med civiliserede nationer, opgives næsekysset lidt efter lidt. Således f. ex. på Madagaskar.

Det er utvivlsomt, at de vilde gennem næsekysset kan udtrykke meget dybe følelser. En fransk missionær fortæller om den modtagelse, han fik, da han vendte tilbage til Pomotuøen: »Da vi nærmede os land, forsamlede hele befolkningen sig på strandbredden; de havde harpuner i hånden, ti de antog os for fjender. Men såsnart de havde set min præstekjole, råbte de: det er pateren, bort med harpunerne, og da vi kom i land, styrtede de sig alle frem for at kysse mig efter landets skik ved at trykke deres næse imod min. Ceremonien var ikke videre behagelig

for mig, og jeg fandt mig ikke helt godvillig i den«.

For civiliserede folk står derimod næsekysset nærmest som noget latterligt, og jeg tvivler på, at nogen digter vilde kunne kaste et poetisk skær over det.

I mundkysset derimod rummes for os alle den fineste og sarteste poesi. En gammel tysk minnesanger synger:

Den strålende sol fordunkles for mine øjne, når jeg ser de roser, der blomstrer på min hjærtenskærs mund.

Den, der kan plukke disse roser, må glæde sig dybt i sit hjærte. Mange roser har jeg set, aldrig har jeg set nogen så herlige.

Hvor skønne de roser end er, som man plukker i dalen, hendes fine røde mund fremsmiler dog tusind, der er endnu skønnere

EFTERSKRIFT

Küsse nun ein Jederman
Wie er weis, will, soll und kann
Ich nur und die Liebste wissen,
Wie wir uns recht sollen küssen.

(PAUL FLEMING).

KNAPT en uge efter at denne bog var udkommen, meddelte forlæggeren mig, at en ny udgave var nødvendig. På grund af julens nærhed måtte trykningen foregå meget hurtigt, og der levnedes mig således ikke tid til at foretage de talrige udvidelser og omarbejdelser, jeg havde tilsigtet. Denne nye udgave adskiller sig derfor fra den første kun ved enkelte mindre væsentlige ændringer og tilføjelser.

Kr. N.

København, 30 nov. 1897.

